

AANLEIDING

TOT DE

NEDERDUITSCHÉ

TAAAL,

TEN DIENSTE ZYNER

LANTGENOTEN OPGESTELT

DOOR

J. NYLÖE.

NU VERMEERDERT MET EEN VERVOLG.

Friesche
Bibliothec

van

Friesche LEEUWARDEN.

By H. RO N A U T A, Boekverkooper
vooraan in de Peperstraat. 1711.

2126 TL bis

Nylöe 1711 deel 1/2

VOORREDE

AAN DEN

L E Z E R.

It een gemeen spreek-
woord, dat de ene dag
den den anderen leert.

De waarheit hiervan ondervint
niemant beter, dan die zich in
kunsten en wetenschappen, en
inzonderheit in de kennis der ta-
len; oefent; een werk, dat op
enen dag niet te beginnen en te
volenden is, maar daar jaren
aan vast zyn, eischende lust en
volgt om alles naukeurig aan te
merken, begane misslagen te ver-
beten, en zoveel mogelyk is,
naar de volkomenheit te streven.

A 2 Dien

104929

UNIVERSITY OF TORONTO

VOORREDE.

Dien dit verdriet, of die het zich schaaamt te leren dat by tevooren niet wist, zal nooit wys worden, noch tot grondige kennis van enige wetenschap komen. Het is weinige jaren geleden, dat ik deze Aanleiding tot de Nederduit-

10 sche taal voor de eerste maal aan het licht gaf; en zy is den Liefhebberen onzer Schone moederpraak ook niet onaangenaam geweest, en gunstig van hun ontfangen. Nu kontze andermaal te voorschyn, doch wat meer beschaaft, en hier en daar met enige veranderingen, naardien ik zedert dien tyt verscheide dingen, zo door eige oefening, als onderrechting van brave mannen, opbouwen der Nederlantsche

VOORREDE.

sche tale, hebbe aangemerkt, die ik tevoren voorby zag. By het oordeel van andere Taalkundigen te horen, en bunne aanmerkingen

5 met de myne te vergelyken, vont ik altyt baat; want, gelyk Vondel elders schryft, verscheide oordelen schieten verscheide stralen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, teryl een enig oordeel maar een enigen

10 Straal uitschiet, en arm by den rykdom van velen is. Ook heb ik dit werkje met enige nieuwe hoofstuk-

15 ken vermeerdert, dienende inzonderheit voor die zich willen oefenen om euen goeden styl te schryven zo in historien, redevoeringen, als andere stoffen. Nu de Heer A.

AANLEIDING

TOI DE

NEDERDUITSCH
T A A L.

HET I. HOOFSTUK.

*Gemene Regels rakende den
Styl der Nederduitſche Tale, om
die in bare zuiverheit te ſchryven.*

Het is buiten tegenpraak, dat niemand in enige tale wel ſpreken of ſchryven kan, tenzy hy den aart en de eigenſchap dier tale verſta, en grondig wete, hoe de woorden en ſprekwyzen moeten geſchikt en t'zamen gevoegt worden, om overal enen goeden, klaren, zuiveren, en krachten zin uit te leveren. Wil iemand dan goet Nederduitſch ſchryven, hy moet vooreerſt kennis hebben van de woorden en ſprekwyzen die deze tale eigen zyn, gezuivert van *onduiſch* en *baſterwoorden*, die de taal bederven, en haren glans en luifter doen verliezen. Door

A 4

VOORREDE.

*Monen zyne Nederduitſche
Spraakkuuſt heeft uitgegeven, zou
het voor my onnodig werk ſchynen
meer regels der Spraakkuuſt hier
by te voegen; hoewel ik met zyn
Eerw. juuſt in alles niet overeen-
ſtemme, vooral niet in de ſpelling-
ge: doch het luſt my niet hierover
veel te twiſten; ik hebbe myne
mening met redenen geſterkt, en
late het oordeel aan den Taal-
kundigen Lezer, die die Spraak-
kuuſt en deze Aanleiding beide
kan gebruiken, kiezen wat hem
15 beſt behage, en uit beide zyn nut
trekken. Vaar wel.*

J. NYLÖE.

onduitsch en bastertwoorden versta ik alle uitheemsche woorden, die uit andere talen in de onze overgebragt worden, als uit het Latyn, Fransch, Engelsch, Italiaansch, enz. die onze Nederduitsche taal gansch ontsieren en onverstaanbaar maken; gelyk alle die hoofsche termen van *abandonneren*, *avoueren*, *afsterven*, *conclineren*, *corrueren*, *desereren*, en duizent andere. Alle zulke vreemde woorden moeten gemydt en verworpen worden, opdat men zuiver Nederlantisch spreke. Tenzy het zulke woorden zyn, die uit andere talen ontleent, en voor Duitsch zyn aangenomen, als *kroon*, *troon*, *glori*, *poëzy*, *Toëten*, *Filosof*, *tempel*, *orakel*, *pest*, *tafel*, en meer diergelyke. Deze, schoonzé uit ene andere tale hunnen oorsprong hebben, kunnen echter met reden in de onze behouden en gebruikt worden*; gelykze ook by de beste Nederduitsche Schryvers te vinden zyn: en zulke te verwerpen zou niet alleen te grote viesheit en naukeurigheid zyn, maar wy zouden ons ook van vele woorden beroven, en de taal dus arm en gebrekkelyk maken. Ik

* Cic. Lib. III. de Finib. fere in principio: Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philologia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica; quamquam latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.

Ik weet wel dat men voor troon *zetel*, voor kroon *stuur*, voor scepster *ryksstaf*, voor glori *ere* kan zeggen; 't is ook goet: en ik zou het beide behouden, omdat het een by alle Nederlanders zo verstaanbaar en gangbaar is als het ander. Ja *zetel* is zowel van Latynsche afkomst, van *sedere*, *sedes*, *sedile*, als *troon* van *thronus*, en *neus* van *nasus*, *oog* van *oculus*: en indien de Duitische en Fransche talen aan de Latynsche, en deze weer aan de Griekische, alles zouden moeten wedergeven, watze daarvan ontleent hebben, zouden die talen zoveel verliezen, dat men ontelbare nieuwe woorden zou moeten maken. Zo zuiver en zonder de minste vermeniging is geen taal in de werelt, als de allereerste, die dit voorrecht alleen heeft, darze de moeder en oorsprong der andere talen is. Het woort *Filosof* wort by velen verworpen, en men vertaalt het *Wysgeer*: maar my dunkt, dat *wysgeer* een slegt woort is, van enen harden klank, en daar al te grote verkorting in is: want van een' *begerigen naar wysheit*, *wysgeer* te maken, moet elk hart luiden die enige kennis van onze tale heeft; en op dien voet zou men duizent wonderlyke en harde woorden door verkorting kunnen maken, die waarlyk in enen zagten en vloeienden styl niet kunnen gedooft worden. *Wysgerige* was

beter, gelyk *geltierige*, *ergierige*, *wraakgierige*, enz. φιλόσοφος is anders eigentlyk een *Liefhebber der wysheit*: Pythagoras gaf zich dezen naam uit zedigheid, willende niet σοφός, dat is, een *wyze*, maar liever φιλόσοφος, een *liefhebber der wysheit* genoemd worden: en dit volgden sedert vele anderen die na hem quamen, en zich alle Filosofen noemden. Als men *Filosoof* in Duitfch zegt, is by een ieder zo verftaanbaar als *Wyzeer*. Zulke woorden dan uitgezonderd die het gebruik ingevoert en verduitscht heeft, moet men al het vreemde en uitheemsche myden, opdat men de taal zuiver houde. Temeer, omdat dat wy niet nodig hebben ons met die Fransche en Latynfche termen op te tooijen, naardien onze Nederduitfche taal in woorden en spreekwyzen zo ryk is, dat men 'er alles klaar, krachtig, en fierlyk in kan uitdrukken: en ik zou mogelyk niet te veel zeggen, als ik die met de Griekfche en Latynfche talen gelyk stelde.

Om nu te leren wat goet en zuiver Nederduitfch is, moet men de beste fchryvers lezen die in deze tale gefchreven hebben, en boven anderen hierin uitmunten, gelyk Hooft, Vondel, Vollenhove, Molen, de Branden, en wie zich verder tot opbouwning en volmaking onzer tale bevlytigt hebben. Men kan

en

en moet hier ook met het gebruik te rade gaan, en onderzoeken hoe de taal doorgaans gefproken wort by menfchen die hier keurig en net op zyn; het geen men nergens beter dan in Holland vint, daar de Nederduitfche taal best en aangenaamft gefproken wort, inzonderheit by menfchen van aanzien, en die hier hun werk van maken.

II. Gelyk de basterwoorden te fchuwen en te verwerpen zyn, zo heeft men ook alle *overtollige* woorden te myden, die ter zake niet dienen, den styl maar lam maken, en veel van zynen fieraat benemen. Indien men uit sommige boeken eens alle de woorden uitvaagde die daar overtollig in zyn, en die niets zeggen of betekenen, het is nauwlyx te geloven hoe vele regels, ja gehele bladen, zy verliezen zouden. Zo vele malen en, gelyk als, *derwelke dat, die, daar, hier, zynde, komen*, en wat al meer ftop- en lappwoorden, die byna een vierde deel van het papier beflaan. Ik en kan dat niet doen: gy en zult niet: wat doet dat en hier? men zegt immers veel beter, *ik kan niet, gy zult niet. Gelyk als*, daar een van beide genoeg is; want *als is gelyk*, en *gelyk is als*. *De welke dat*, de man *de welke dat* hier of daar woont: luidt het niet fraaier, de man *die* daar of daar woont? *Daar en hier; daar is hier* een plak-

plakkaat afgelesen; *daar is hier* wat wonders gebeurt: zekerlyk daar en hier verschelen verre van elkandere; men moet zeggen, het is *hier* gebeurt; of zo het op ene andere plaats is voorgevallen, het is *daar* gebeurt. *Zynde* wort ook menigwerf gebruikt daar het niet nodig is; als by voorbeeld; *het huis nis voltrokken zynde, begondense aan een ander swerk: zynde* kan hier wel uitgelaten worden; hoewel niet overal, want somtyts zou het duijsterheit baren als dit *zynde* uit de rede bleef. *Zodas, en zo is 't dat; Toen by deze woorden geëindigt hadde, ziet zo is 't dat by zich niet meer kon onthouden van tranen.* Wie kan zulk een taal dulden? en vele menen dat dit noch mooi is, en beter luidt, dan of men zeide, *toen by deze woorden geëindigt hadde, kon by zich niet meer onthouden van tranen. Komen doen, en komen spreken; hy quam dit te doen; hy komt dit bewyzen; ik by bewyft dit, ik schreef, moet men zeggen. En Petrus naar buiten gaande, quam te wenen, voor weende: het eerste luidt byna of Petrus uit de zale van Kajafas gaande te Wenen in Oostenryk was aangekomen. *Hebben gebadt; hebben gedaan gebadt; en wie zou het al kunnen optellen dat men met verdriet horen en lezen moet! Zie den Heer Vollen-**

hove

hove in een Dicht aan de Nederduitsche Schryvers, in zyne Poëzy onder de Mengel-dichten te vinden, daar hy zulke en meer andere overtolligheden en gebreken onzer tale zeer aardig en krachtig heeft voorgesteld. Voor diergelyke overtollige stopwoorden heeft men zich zorgvuldig te hoeden wil men enen zuiveren en beknopten styl schryven: met weinige woorden kan men veel zeggen, en als die wel geschikt zyn, beter, krachtiger, en fierlyker spreken, dan met vele woorden die overtollig zyn.

III. Dewyl het spreken en schryven dient om door dit middel onze gedagten aan anderen bekend te maken, en hun de zaken op die wyze te doen verstaan als wy die by ons zelven begrepen hebben, hetzy de een den anderen onderwyze, of vermane, of opwekke, of trooste, enz. zo spreekt het van zelven, dat iemand met dit oogmerk schryvende, *klaar en duidelyk* moet schryven, opdat hy zowel zich zelven versta, als van anderen verstaan worde: want men schryft of spreekt immers om verstaan te worden; en dit kan niet geschieden, of men moet zyne gedagten klaar voorstellen, en zich over de zaken duidelyk en bevatbaar uitdrukken. **Het is een groot misverstant, met opzet duister te schryven, gelyk enigen die gewoonte hebben,**

me-

menende dat men zich hierover verwonderen zal, en 's mans wysheit en geleertheit dies te meerder schatten, naardat men hem minder verstaan kan. Doch wyze en verstandige lieden zullen geheel anders oordelen, en van zulke schryvers het vermoeden hebben, dat zy of zich zelfs niet verstaan, of grote waanwyzyn zyn, die ydelen lof zoeken daar die niet te vinden is. Die schryven wil, moet klaar schryven, of het werk liever staken.

IV. Om klaar te schryven moet men altoos *eigentlyke* woorden van de zaken gebruiken, en *elk ding met zyne eige maniere van spreken uitdrukken*; gelyk de Schilders aan elk afbeeldsel zyne eige verw geven, de lucht blaau, het velt groen, de sneeu wit, een man als een man, en een vrou als een vrou verbeelden, zo in aangezicht als kledinge. Meldt iemand iet van enen Koning, hy voere hem koninglyk in, en spreke van] zyn ryk en heerschappye, van kroon en sceptor, en wat de koninglyke waardigheit meer vereischt. Enen krygsman voegen wapens en geweer: enen lantman akkers, vee, en weiden; en zo verder hebben alle andere personen of zaken hunne byzondere eigenschappen; en ieder moet op zyne wyze en naar zynen aart beschreven worden. Wiert dit wel in acht genomen, *men zou zo vels on-eigentlyke en on-*

ongerymde spreekwyzen en gelykenissen in de boeken niet vinden, die keurige kenners tot walgens toe vervelen. Men schryft slegt van heerlyke zaken, en schildert de zon met houtkole, die men met gulde stralen most afbeelden; men voegt gelykenissen byeen, die elkandere ganfich on-gelyk zyn, en zo weinig passien als licht en duisternis; en mengt hemel en aarde, vuur en water, en alle hoofstoffs en onderreen.

Tot klaarheit van den styl behoort ook, dat men elken zin of periode zyn maat geve, en niet te lang of te kort zy, maar den middelweg hierin houde: een styl die al te kort en afgebroken is baart doorgaans duisterheit, en de lankheit verveelt. Niemand moet zo schryven dat hem een ander in het lezen met moeite volgen moet, maar de zaken moeten zich van zelve opdoen, en gemaakelyk kunnen begrepen worden, anders krygt men verdriet in het lezen al zyn de zaken noch zo schoon.

V. Verder moet men ook inzondetheit trachten dat men enen styl schryve die *aange-naam* en *vloeijende* is, waarin de woorden te aaneen geschakelt zyn, dat ieder zyn recht te plaats hebbe, het naamwoord en werkwoord behoortlyk worden byeen gevoegt, en zo geschikt, dat de zin zonder stoten ten einde

de lope. Een harde styl is onaangenaam, en heeft op verrena zoveel ingang niet als een vloeiende, die het zuivere water gelyk is, dat onverhindert en zonder tegenstant afvliet.

VI. Men heeft alle gemaaktheit, gezogte en opgepronkte woorden als een pest te vlieden; want de styl moet natuurlyk wezen, of gelyk alrede gezegt is, met eigentlyke woorden en spreekwyzen doorvlochten. Men vindt 'er die hun werk maken om uit verscheide Schryveren, Poëten inzonderheit, een menigte van hoogdravende en poëtische spreekwyzen te verzamelen, dieze dan in enen ongebonden styl zo fraai en sierlyk te pas brengen, dat hunne rede eveneens is opgeschnikt als Elopus kraai met al haar bonte veren. 't Is wanichapen, en voegt in genen dele: want spreekwyzen die de Dichtkunst eigen zyn, daar men de dingen op een geheel andere wyze en trant afmaakt, passen gene ongebonde rede, die daardoor zo vreemt en gemaakt wort, datze onvertaakaanbaar is. Ik sta gaarne toe, dat men sierlyke en krachtige spreekwyzen uit de Poëten kan en mag onlenen: maar die moeten met verstant gebruikt, en zo te pas gebragt worden, dat het niet gezogt of opgepronkt schync. Deze wanstaltige gemaaktheit voegt nergens minder dan in ene Kerkrede, daar men

geefte-

geefelyk stoffen verklaart, en van Godt en goddelyke dingen spreekt: hier neemt en ontcent men veel veiliger de woorden en spreekwyzen uit de schriften der Profeten en Apostelen, en de preekstyl moet schriftuurlyk wezen: niet dat men gestadig een reex van hondert schriftuurtexten aaneen hange, en die met kapittel en vaars-opzegge; maar men moet zyne zaken met schriftuurlyke woorden en spreekwyzen uitdrukken, en die zoveel als mogelyk is gebruiken, om dus geefelyke stoffen met de eige woorden van Godts Geest voor te stellen. En het is zeker, dat de heilige Schriften ons overvloet van schone, krachtige, en sierlyke spreekwyzen kunnen uitleveren, alsze maar naarstig daarin gezogt en wel gebruikt worden. Doch hiervan zal in het volgende iv hoofdstuk breder gesproken worden.

VII. Moet men zich wachten om niet met enen gemaakten trant en opgesnukte redenen te voorfchyn te komen: men hoede zich ook, om niet te laag te vallen, of zyn schrift te slegten en lassen styl te geven. Gemene praatjes, straatwoorden, zotte en kinderachtige gelykenissen, oneerbare taal, en wat dies meer is, kan in genen dele geleeden worden. Men moet deftig, zedig, en eerbaar schryven, opdat men niemant

aan-

aanfoot geve, noch van anderen bespot worde; naar dat het schrift is, oordeelt men van den schryver, van zynen aart en inborst.

VIII. De styl zy zich zelve doorgaans gelyk, opdat die op de ene plaats niet te hoog drave, noch op de andere te laag kruipe, maar byna op de zelve maat en trant gestelt; hoewel met onderscheit van zaken: want de ene zaak eischt iet meerder en hevener dan de andere; doch elk moet het zyne hebben, en de zuiverheit en kracht van enen goeden styl moeten overal uitblinken.

IX. Woorden van enen zelve klank moeten niet te na op elkandere volgen, zulk beneemt de welluidentheit; by voorbeeld, *deze bomen stonden aan klare waterstromen, dit luidt te rymachtig: zo ook, daar is haar haar; schryf liever daar is heer haar.* Ook moet men myden, een en zelve woort dikmaal in ene rede te gebruiken; dit staat arm en gebrekkelyk. Men kan dit gebrek best vervullen met overvloed van woorden en spreekwyzen te verzamelen; waardoor men rederyk wort, en nu het ene, en dan het andere kan nemen.

HET

HET II. HOOFTSTUK.

Vanderverscheidenheit van styl in het schryven van Historien, Redevoeringen, Natuurkundige, en andere, stoffen.

I. IN het voorgaande hoofstuk hebbe ik enige algemene regels voorgestelt, waarnaar men zynen styl in het Nederduitsch bequamelek kan schikken, om zowel met ene zuivere als klare en sierlyke tale te spreken en te schryven. Maar dewyl sommigen geroordeelt hebben, dat het niet ondienstigh zou wezen, dat ik behalve die algemene regels, ook iet in het byzonder aantekende van de verscheidenheit van styl, ten aanzien der verscheide stoffen daar men van schryfft, en kortelyk aanwees, wat'er voor onderscheit van styl en spreekwyzen dient waargenomen in het schryven van *Historien, Redevoeringen, verklaringen over Natuurkundige, Godgeleerde, en andere zaken*: zo hebbe ik, om ook hierin enige voldoening te geven, de moeite genomen, om dit volgende hiervan aan te tekenen, en zo beknopt als mogelyk waaryceen te brengen. Doch ik moet den Le-

zer

B 2

466, B 2, 20, 147

zer vooraf waarfchuwen, dat hy zich niet verbeelde hier nette en naukeurige regels te zullen vinden van alles wat er tot den ftyl zo van hiflorien, als redevoeringen, en alle andere ftoffen, vereifcht wort; geleerde mannen hebben gehele boeken hierover gefchreven, en dit is in weinige bladen niet te bevatten. Ons oogmerk is maar het voor-naamfte te zeggen, en te tonen, dat 'er onderfcheit moet wezen in den ftyl, naar het onderfcheit der ftoffen daar men van fchryft.

10. *CR. 7.* II. Ik oordele, dat men dit voor enen vaften en voornamen regel moet houden, dat de ftyl in allerlei foorte van fchriften moet gefchikt worden naar het oogwit daar de fchryver op doelt, immers daar hy in zyn fchrift op moet doelen: want zo hier geen acht op wort gegeven, dat een fchryver zynen ftyl voege naar het oogmerk van zyn fchrift, zal hy by de lezers nooit uitwerken 't geen hy voorheeft. By voorbeeld, iemand wil het fchryven tot opwekking en vertrooffing van enen zynen vrienden, die, door zware tegenfpoeden gedrukt, moedt en trooft van node heeft: zou het wel met het oogmerk van dien fchryver overeenkomen, dat hy enen ftyl gebruikte die ftraf en ftuur was, vol harde uitdrukkingen, in plaats van ene zachte en vriendelyke tale, die hy als balfem

moet

ZL 67, woed, 15

moet leggen op de fmertelyke wonde van zynen vriend? Of dat iemand een vreeslyk onweer zullende befchryven, dat hemel en aarde den ondergang, en het gansche menfchdom den jongften dag fchynt te dreigen, hiertoe woorden en fpreekwyzen bezigt, die dit maar ftaauwelyk verbeelden, en den lezer geen fterker indruk geven, dan of het flegts een gemenen ftorm gewaait hadde. die met donder en blixem verzelt, hier en daar een weinig fchade hadde veroorzaakt? Met zo een ftyl zou die fchryver immers niet uitvoeren dat hy beoogt: een ftaauwe fchildery kan geen levendige en iterke verbeelding geven; met fterk en ftraf fchryven kan men niet trooffen, gelyk men met vlejien niet beftaffen, noch met boertery ernst kan verwekken: die trooffen wil, moet trooffelyk fchryven, met woorden en uitdrukkingen die ene bedroefde ziel verquikken, opbeuren, en hope geven tot ene gewenschte uitkomst. Dezen regel, mene ik, zal men met weinig moeite op alle foorten van fchriften kunnen toepaffen, dat namelyk naar het oogmerk des fchryvers en van zyn fchrift, de ftyl alfms moet gefchikt worden.

15 *CR. 111.* De tweede regel is, dat de ftyl ook moet overeenkomen met de zaken die men be- fchryft: want dewyl 'er in een en zelve fchrift

B 3

ZL 18, B 3, woed, 16

niet zelden velerhande zaken voortkomen, is het niet mogelijk dat de styl overal eveneens kan wezen; de ene zaak is gewigtiger en van meer belang dan de andere: op de ene plaats spreekt men van leven, op de andere van doot: hier van het onuitpreeklyk geluk des hemels, daar van den rampzaligen staat der helle en der elendige verworpenen; hier voert men enen Koning spreken-
 10 de in, daar enen Veltheer; op ene andere plaats weer enen lantman. Alle deze zaken moeten nootwendig naar heuren aart en eigenschap beschreven worden, en de styl moet de zaken volgen, ryzen en dalen, wat
 15 meer of minder verheven zyn, naar dat het de zaken zelve vereischen.

IV. Voor enen derden regel stelle ik dezen: dat de styl ook moet geschikt worden naar de ver-
 20 scheide delen van een schrift, inzonderheit van ene Rede, die men begint met een inleidinge, daarna een verhaal of uitlegging van zaken doot, die zaken wyders aandringt met kracht van redenen, herzy tot overtuiging, of tot ver-
 25 maning, of tot bestraffing, of opwekking en vertroosting. Gelyk hier de stem van enen Redenaar, als hy die rede in 't openbaar zal uitspreken, zich moet voegen naar de delen zy-
 30 ner redevoeringe, zo moet hy 'er noorzakelyk ook zynen styl wat naar veranderen, op-
 dat

2209, 100, 177

dat hy overal niet op de zelve wyze spreke. Doch het zal noodig wezen, dat ik deze regelen nu eens in het byzonder toespalle op verscheide stoffen en zaken, om den Lezer dit
 5 alles dics te klaarder voor ogen te stellen.

HET III. HOOFTSTUK.

*Van den styl in het schryven
 ener Historie.*

1. **N**Aardien het voornaamste, zo niet het enige, oogmerk van enen Historichryver moet wezen om gebeurde zaken naar
 10 waarheit te verhalen, en de geschiedenissen zoals die voorgevallen zyn oprechtelyk zonder drift of eenzydigheit te melden, zo kan men hieruit lichtelyk in het gemeen bepalen,
 15 hoe de styl van ene historie moet wezen. Namelyk, dewyl de naakte waarheit geen valsch of versiert optooisel wil lyden, kan hier geen gezogte of opgepronkte styl geduldt worden, ook geen hoogdravende; maar zulk een styl, die tusschen hoog en
 20 laag gaat, waardoor men de zaken, die men verhaalt, naakt en klaar openlegt, de waarheit zuiver meldt, alle duisterheit en dubbelzinnighheit van woorden inydende, en zulke spreekwyzen gebrukende, die by de
 25 geiter-

B 4

2208, 24, 177, 187

geleerden geprezen, echter ook van ongetletterden kunnen verslaan worden, gelyk zeker Grieksch schryver niet onaardig zegt. † Is de waarheit de ziel van de historie, de ziel en kracht van enen historischen styl bestaat in de waarheit klaar en opracht voor te stellen, en de gebeurde zaken levendig en duidelyk te verbeelden: waarom Dionysius van Halikarnassen, den historischryveren deze wetten stelt: *Dat zy nooit onwaarheit moeten schryven: Niets van de waarheit ontveinzen: Niets schryven uit gunst of ongunst, maar alles naakte en klaar voor ieder openleggen.*

II. Maar dewyl 'er verscheide soorten van historien zyn, en in ene historie dikwyls verslei zaken voorkomen, die niet alle op de zelve wyze kunnen beschreven worden; zo is het nodig dat een historischryver die verscheidenheit wel in acht neme, en zynen styl naar de zaken wete te schikken. In ene en zelve historie moet men somtyts melden van oorlog, en van vrede; van bloedige veldslagen, daar duizenden sneuvelen, daar het velt met dode lyken bezaait legt, en de rivieren van bloet stromen; waarover men in het ene lant vol vreugde en gejuich is, en zegg-

† Lucianus, πῶς δὲ τῶν ἱστορίων συγγράφειν, seu Quomodo scribenda sit historia. p. m. 608. edit. Amst. 1687.

zegevuren aansteekt; terwyl het andere lant in diepen rouwe zit over de zware nederlaag van hun krygshier. Dan moet men 'er eens Koningen en Vorsten of andere grote personen doen spreken; dan deze en gene gevallen melden; dan landen, steden, en rivieren beschryven; ook de godtsdienstigen, zeden, en levenswyze der vreemde volken; en wat 'er meer voor verscheidenheit in de historien voorkomt. Naar de verandering dezer zaken moet nootwendig ook de styl volgen, opdat men droevige dingen treurig, blyde vrolyk, vermakelyke aangenaam, en gruwzame schrikkelyk verbeelde: dat men Vorsten vorstelyk doe spreken, naar voorvalende gelegenheit: landen en steden naukeurig en net beschryve: schone lantdouwen sietlyk afmale; en dit met zulke woorden en spreekwyzen, die den lezer alles op het levendigste voor ogen stellen, alsof hy de dingen zelf zag en hoorde.

III. Schoon een historischryver zich niet moet uitieggan op hoogdravetheit van styl, zo kan hy echter, daar het pas geeft, sietlyk en deffig genoeg spreken, en mag ook zynen styl met figuurlyke en ontleende spreekwyzen doorvlechten, als hy slegts zorge draagt dat het niet te verre ga, en dat hy de gevoeglykheit in acht neme, om van ieder zaak 30 naar heuren aart te spreken. B 5 HET

25
30
LL 8, 107

LL 9, 107

HET IV. HOOFSTUK.

*Van den styl in ene Redevor-
ringe.*

I. En Redenaar (Orator) heeft een ander oogmerk als een historichryver: want als deze de geschiedenissen naar waarheit verhaalt, en de dingen gelyke gebeurt zyn net beschryft, om die dus aan de tegenwoordige en volgende geslachten door zyne pen mede te delen, zo voldoet hy aan zynen plicht, en bereikt zyn oogwit. Maar een Redenaar beoogt wat meer: die schryft en spreekt niet alleen om waarheit te melden, maar hy zoekt die waarheit ook te bewyzen, te bevestigen, te verdedigen: hy zoekt zich aangenaam te maken by zyne toehoorders, hunne gemoederen in te nemen, en door zyne rede dit uit te werken, dat de toehoorders van de waarheit overtuigt worden, en hem alfins in 't geen hy spreekt toestemen. Hier wort meer sieraat en kracht van woorden toe vereischt; waarom een Redenaar zich allermeeft op de welsprektheit moet uitleggen, en het staat hem vry zyne rede met schone, verhevene, en krachtige manieren van uitdrukkingen te verryken, fraaic

fraaic ontleende spreekwyzen te gebruiken, ook deftige en zinryke spreuken, en wat er meer bequaam is om enen styl te versieren. Nergens mag men verhevener en hoogdravender taal voeren dan in ene rede, daar men van grootse en verhevene dingen spreekt: nergens meer kracht van uitdrukkingen bybrengen. dan daar men zyne zaak, die van gewigt is, verdedigt, hetzy voor de vier-schaar, of voor het volk. Hier kan men in den lof van grote en doorluchtige Mannen, uitweiden: deugt en vroomheit elk krachtig aanpnyzen, en die op het heerlykste en be-minlykste voorstellen; in 't tegendeel van on-deugt en godtloosheit ieder afraden en schuw maken, met die zeer lelyk en afschuwelyk af-te malen. Met een woort, hier kan de welsprektheit al haar kracht oefenen, en de styl van enen Redenaar kan met sieraat van 20 taal pronken boven alle andere. Doch ik moet er ook deze waarfchuwing byvoegen; dat men zynen drift hier den teugel niet te lang viere, maar binnen de palen blyve, en de welsprektheit niet verandere in een ydel 25 en verwaant gezwets van trofse en hoogdravende woorden, dikwyls op de zaken weinig passende: dat men ook niet te veel verbloemde en geleende spreekwyzen gebruikte, maar in alles de middelmaat wat houdt, die

20
25
die

20
25
die

die doorgaans de veiligste weg is. Men kan hier lichtelyk te hoog vliegen; en niemand moet zich inbeelden, dat grooté en verwaande woorden, en allerlei gebloemde spreekwyzén, zy voegen in de rede of niet, énen verheven styl maken, en dat hier de welsprekenthéit in bestaat; geenfins: als de woorden en spreekwyzén niet passen op de zaken, en de zaken zelve geringer dan de woorden zyn, is het geen wel- maar groot- spreken; en zo een verwaande taal is walge- lyk, en verveelt elks oren.

II. By Grieken en Romeinen plagten weleer de Redevoeringen in groot gebruik te wezen, zo voor den Raat, als in de Vierscharen, en voor het volk; en men vout 'er zeer uitstekende Redenaars, als Isocrates, Demosthenes, Cicero, Quintilianus en andere, van welke nu noch vele schone stukken hunner schriften, zo in de Griekfche als Latynfche tale, overig zyn: deftige voorbeelden voor die zich in de welsprekenthéit willen oefenen. Maar onder ons zyn die Redevoeringen in de Nederduitfche tale zeer weinig in gebruik buiten de Kerk, en de meefte en voornaamfte Redenaars, die in het openbaar in onze tale redevoeren, zyn de Predikanten of Kerkredenaars, die tot de Gemeenten spreken, en als gezanten van Godts

Godts en Christus wege haar het woort der waarheit en des levens verkondigen. 't Zal, gelove ik, niet ondienfzig wezen, dat ik eens in het korte aanwyze hoe de styl enér Kerkrede behoort te zyn, zo in het gemeen, als in het byzonder in hare verfchide delen; het geen niemand voor een nodeloos werk moet aanzien, dewyl 'er niet alleen de Predikanten, maar ook inzonderheit de Gemeenten, zeer veel angelegen is, in wat styl Godts woort gefproken, en den toehoorden verklaart en toegepast worde.

III. Nademaal een Kerkrede voornamelyk bestaat in een verklaringe over enig gedeelte der heilige Schriften, waardoor men zyne toehoorders tracht wys te maken tot zaligheid, en het oogmerk van een' Predikant is de Gemeente te leren en te flichten, en haar tot kennis en verstant der goddelyke Schriften te brengen; zo kan men in het gemeen geen beter styl in éne Kerkrede gebruiken, dan die Schriftuurlyk is, dat is, 'doormengt met woorden en spreekwyzén uit de heilige Schriften zelf genomen, om dus zoveel mogelyk is overal met Godts eigen woorden te spreken. Daar men een bequame manier van spreken in de Schrift kan vinden om zyne zaken uit te drukken, zou ik niemand raden die elders te zoeken: Schriftuur-

LLC(1) Godts 23

LLC(1) Gemeen 24

tuurlyke woorden en spreekwyzen worden van de Gemeente best verstaan, inzonderheit van die zich oefenen in het lezen van Godts woort. En men kan hier over geen gebrek klagen, naardien de ondervinding my en vele anderen geleert heeft, dat die zich wil benaarfigen in het lezen der H. Schriften, om zich de woorden en spreekwyzen daar door eigen te maken, altoos overvloet genoeg zal vinden, niet alleen van eigentlyke, fraaie, en bequame uitdrukkingen, maar ook van sierlyke en overkrachtige spreekwyzen, die zoze maar wel gebruikt, en gevoeglyk in de rede geschikt worden, den styl enen groten luister van velsprektheit kunnen geven. By voorbeeld, wie zou een zware sterfte, door pest of andere bismettelyke ziekten veroorzaakt, krachtiger en beklaglyker kunnen beschryven, dan met deze woorden?

De doot is in onze vensteren geklommen, zy is in onze paleizen gekomen; om de kinderkeus uit te roeijen van de wyken, de jongelingen van de straten. Jer. ix. 21. Is het niet een sterke taal, als Job in zyne zware elende, die hem alle hope van herstellinge schein te benemen, dus spreekt? *Wat is myn kracht, dat ik hopen zou? of welk is myn einde dat ik myn leven zou verlengen? Is myn kracht stenen kracht? is myn vleesch staal?* Job. vi. 12. In

't tegendeel hoe zou een elendige ziel in noot en verlegenheit hare hope en betrouwen op Godt beter uitdrukken, dan met deze tale? *Wat buigt gy u neder, o myne ziel, en wat zyt gy onrustig in my? hoop op Godt, want ik zal hem noch loven; by is de menigvuldige verlossing myns aangezichts, en myn Godt.* Pf. xlii. 12. Zou iemand zyne onschult en rechtvaardigheid wel krachtiger kunnen be-ruigen, dan Job wederom doet met de volgende woorden? *O aarde bedek myn bloet niet; en voor myn geroep zy geen plaats! Ook nu, zie in den hemel is myn getuige, myn getuige is in de hoogten. Zo ik myne hant tegen den wazer bewegen hebbe, omdat ik in de poorte myne hulpe zag; myne schouder valle van het sonderbeen, en myn arm breke van zyne pype af.* Job xvi. 18. xxxi. 21. 22. Dit zyn maar weinige staaltjes uit een grote volheit. De Lezer moet echter dit zo niet opnemen, alsof ik hiermede alle andere spreekwyzen, die niet schriftuurlyk zyn, uit ene Kerkrede zou willen verbannen; dit is myn mening niet: want die kunnen en mogen hier ook, daar het voegt, gebruikt worden; en men moet hier met verstant en oordeel te werk gaan, om te zien hoe men zyne gedagten tot nut van den toehoorder best kan uitdrukken.

IV. Het is verre beneden de waarheit van Godts

Godts heetlyk en dierbaar woort, dat het de Gemeente wort voorgestelt met enen slegten en lasten styl, gemengt met gemene praatjes en onnozele gelykenissen, die in geen Kerkrede kunnen gelyden worden: maar aan de andere zyde moet men zich hier ook wat matigen, om den styl niet op te hogen trant te brengen; want de preekstyl moet zedig wezen; en men heeft hier zo grote vryheit niet van hoogdravende taal te voeren, als in ene rede over wereltliche zaken. Men moet prediken dat het alle toehoorders verstaan kunnen, en dat zy ten aanzien van de woorden genen uitlegger behoeven. Deze twe uitersten moeten hier zorgvuldig gemydt worden, dat men verstandige toehoorders zyne rede niet walgelyk make door enen lasten styl, noch al te grote verhevenheit van tale gebruike, waardoor men onverstaanbaar wort by hen die weinig geoefent zyn.

V. Vooral dient men ook, hier op toe te leggen, dat de styl ener Kerkrede aangenaam en vloeyende zy, en licht om te bevatten, opdat men zonder moeite behoort worde. Een rede, die uit lange zinnen of perioden bestaat, die met vele tusschenredden opgevult zyn, zodatze dikwyls na tien of twaalf regels eerst met het werkwoord

ge-

gesloten worden, is moeilyk te lezen, maar noch moeilyker te horen; en zo een styl kan ik niet goetkeuren in ene Kerkrede: want wat toehoorder kan zulk een styl met zyne gedagten volgen? veel minder onthouden: en ik mene dat dit nochtans de beste wyze van preken is, dat men de toehoorders Godts woort zo verklare, dat zy het zonder moeite verstaan, en daarna eens weer overdenken kunnen; want buiten dit hebben zy'er weinig nut van. Derhalve moet men den styl zo schikken, dat de perioden van matige lengte zyn, en gemakelyk ten einde lopen, zonder door vele tusschenzinnen te lang op te schouwen te worden.

VI. Een Kerkrede heeft drie voorname deelen, een *Inleiding*, een *Verklaring*, en een *Toepassing*. De *Inleiding*, schoon by sommigen voor geen deel van de rede gehouden, is echter nodig om de toehoorders vooraf kortelyk te bereyden en tot aandagt te verwekken. Hierom moeten de inleidingen zowel ten aanzien van den styl, als van de stofse, aangenaam en gevallyg zyn. Fraaie zinnebeelden, voorbeelden, gelykenissen, en diergelyke stoffen, alsze op de texten wel kunnen gepast worden, zyn zeer bequaam tot inleidingen; en die moeten wat levendig en sictlyk voorgestelt worden, opdat de toeho-

hoor-

669 (17-17) 668

hoorders aanflonks opmerkende worden, en zich uit dat begin een goet gevolg van de ganfche rede beloven.

VII. In de *Verklaringe*, hetzy men woorden of zaken ontvouwt, moet de styl leetzaam en bevattelyk wezen; eenvoudige dingen moeten ook eenvoudig en met weinig optooifel van woorden verklaart worden. Komen 'er zaken voor, die gewigtiger en verhevener zyn, dan moet men den styl ook wat verheffen, opdat zaken en styl elkandere gelyk zyn. Dat men in het bybrengen van fchriftuurplaatfen altyt een en zelve manier van fpreken gebruikt, staat zeer arm en gebreklyk; hier moet men wat verandering van fpreekwyzen maken; by voorbeeld: *gelyk Paulus fpreekt in den brief aan de Romeinen: naar de tale van den Apofteel Petrus: zo inwiden Davids woorden in den xxiv. Psalm: zo staat er by Jefaias: des hoort men Godt zeloen fpreken by den Profet: volgens de leffe die onze Heiland Jefus aan zyne difcipelen gaf: en diergelyke veranderingen meer.*

VIII. In de *Toepaffinge* komen voort, *beffrafingen, vermaningen, opwekkingen, vertroofingen*, naardat de texten, die men verklaart, zulk vereifchen. De beffrafing van zware en gruwzame zonden eifcht enen ftraffen en ernstigen styl, waardoor men de zonden met hare

hare quade en droevige gevolgen den zondaar levendig voor ogen fteit. Maar men onthoude zich hier van alle fcherpe en ftekende manieren van fpreken; van fchamperic verwytingen, dezen of genen in het byzonder treffende: een wyze van beffrafen die de menfchen niet beter zal maken, maar veel eer in hun quaat doen verharden, en enen groten afkeer van den Leraar in hun verwekken. Men moet op zo een wyze beffrafen, dat men den zondaar overtuige van zyn misdryf; hem in het harte grype; het quaat zo voortfelle, en hem daar met zulk een' ernft van afrade, dat hy klaarlyk zie, dat men zyne behoudenis zoekt, en dat die beffrafing alleen gefchiet om hem het fchrikelyk quaat der zonde en haar dodelyk gevolg voor ogen te doen zien, en zyne ziel uit het eeuwig verderf te rukken. In de beffrafinge van minder gebreken, moet de styl zo fterk en ftraf niet zyn als in grote zonden, maar overtuigende, afradende, met redenen die klaar tonen, dat die gebreken ganfch ftrydig zyn tegen Godts wet en 's menfchen verplichting, en dat wy fchuldig zyn in alles naar Godts wille en bevel te leven.

IX. *Vermaningen* eifchen enen ernstigen en krachtigen styl: want hier moet men de

106-

C 2

(220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230)

toehoorders de deugt en godvrugtigheit op het beste aanpryzen, die op het schoonste en beminlykfte voordragen, hen aanmoedigen tot hunnen plicht, met krachtige bewegredenen, genomen zo van hunnen staat en verplichtinge, als van de heetlyke vruchten van de deugt, en de dierbare belominge die Godt zyne gehoorzame en getrouwe dienaarren heeft toegezegd. Hier kan men woorden en spreekwyzen gebruiken, die dit alles op ene deftige wyze uitdrukken: hier kan men bewegen, aandringen, overreden, alles bybrengende wat bequaam is om de toehoorders tot betrachting der ware godtvrugtighheit aan te zetten.

X. In *opwekkingen* en *vertroofingen* moet de styl wat vriendelyk en aangenaam wezen, bequaam om verlegene menschen en die in zwarigheden zyn, of daarvan gedreigt worden, moet te geven en op te beuren, opdat zy niet bezwyken, maar stantvastig blyven in gedult en hope, op Godt betrouwende, die gezegt heeft, *Ik zal u niet be-geven, Ik zal u niet verlaten.* Dit kan men met redenen en voorbeelden bevestigen, tonende hoe Godt-zyne hulpe aan anderen bewezen, en hen uit hunne noden verlost heeft, besluitende met deze of diergelyke taal: Houdt dan maar moet, myne Broeders,

ders, Godt die het beloofd heeft, is getrouwal moeten wy ook in een dal van de schaduwes des doots gaan, wy hebben niet te vreezen, want de Heer zal by ons zyn; zyn stok en staf zullen ons troosten: ja hy zal ons eindelyk een blyde uitkomst geven, opdat wy zynen naam verheerlyken. En dit zy genoeg van den styl ener Kerkrede.

HET V. HOOFSTUK.

Van den styl in het verklaren van Redenkundige en diergelyke Stoffen: ook in het Schryven van Brieven.

I. Indien een Filofoof, of Redenkundige, ik zal het niet laken, maar zo hy die niet heeft, ik zalze van hem ook zozeer niet eischen, zegt elders Cicero*, de meester der welsprektheit; maar dit vordert hy van hem, dat hy zyne mening met klare en duidelyke

C 3

* Cic. Lib. I. de Finibus: Oratio me istius Philosophi non offendit, nam & complicitur verbis quod vult, & dicit plane quod intelligam: & tamen à Philosopho, si afferat eloquentiam, non aspernet: si non habet, non admodum flagitem.

delyke woorden wel uitdrukke, opdat men zyne rede recht verstaan kan. Een schone lesse voor alle die over Redenkundige stoffen willen schryven. Heeft iemand de bequaamheit, dat hy die met enigen sieraat en bevalligheid van tale weet voor te stellen, 't is goet: zo niet, hy voldoet, als hy maar met ene zuivere tale spreekt, en zyne gedagten met klare en verstaanbare woorden uitdrukt. Dit volgt wederom uit het oogmerk van zo een' schryver: want een Filosoof schryft of redeneert over zulke zaken, die hy, zoals hyze zelf begrepen heeft, ook anderen wil doen bevatten, om die tot zyne mening en gevoelen over te brengen. Dit kan niet geschieden door ene duistere en verwarde taal, door vreemde en gezogte woorden die nauylx verstaanbaar zyn; maar hy moet hiertoe klare en eigentlyke woorden gebruiken, die best bequaam zyn enen levendigen indruk van de zaken te geven, waarin myns oordeels de beste welspreketheit van zo een' styl bestaat. Dit blykt ook uit de nature en aart der zaken zelve: by voorbeeld, een Filosoof redeneert over de natuur en eigenschappen ener geestelyke zelfstandigheid, hetzy van Godt, of de zielen der menschen of Engelen: hy onderzoekt naar den oorsprong van al het geschapene, hoe,

en van wien, die dingen hun wezen en hoedanigheden hebben ontfangen, hoeze onderhouden en besliert worden: hy redenkveelt over de wonderbare vereniging van ziel en lichaam in den mensch; en van andere dingen meer, die tot de Natuur-en Redenkunde behoren. Deze zaken zyn van dien aart, datze meest met het verstant moeten begrepen worden: en derhalve eischen zy zulke woorden, die haar klaar en duidelyk aan het verstant voorstellen; en de grootste kunst is hier, om de meest eigentlyke en natuurykste woorden uit te vinden, die het klaarfte en levendigste begryp van de zaken verwekken: want hoe men iemand klaarder bevattung van de zaak kan geven, hoe hy die beter verstaan zal. Zy voldoen noch aan hun oogwit, noch aan de zaken zelve, die over Filosofische en Natuurkundige stoffen schryvende, hunnen styl oppronken met allerlei oneigentlyke en ontleende manieren van spreken; die hier zekerlyk weinig voegen, en de gedagten van den Lezer geen zuiver denkbeeld van de zaken geven, maar die in 't tegendeel afrekken en verwarren. Men leze Cicero eens in zyne Tusculaansche boeken, en die hy van het hoogste goet tegen Epicurus geschreven heeft, gelyk in

C 4

† Quæst. Tuscul. De Finib. bonorum & malor.

Quæst. (Cicero) 2. 9 (de bono & malo)

meer andere van zyne Filofofische fchriften, en men zal zien, hoe weinig ontleende fprekwyzen hy daar gebruikt: in 't tegendeel hoe hy alles zeer natuutlyk, en met weinig fieraat van woorden voorftelt, de befte wel fprektheit en netfte fieraat daar ftellende in de klaarfte en eigentlykfte uitdrukkingen ener zuivere tale: en zo ons iemand tot een voorbeeld in allerlei foorte van ftyl kan verftrekken, het is deze grote man, hierin boven elks lof gefteigert, en die onder alle wereltfche fchryvers in dit ftuk geen weefga heeft.

II. Dit zelve heeft men ook waar te nemen in het befchryven van zekere *kunften* en *wetenfchappen*. Hoe klaarder en duidelyker ftyl hier gebruikt wort, hoe het de Lezer beter kan begrypen: en het is immers het oogmerk van den fchryver, om zyne kunft door de pen aan anderen te willen leren en mededelen: hoe dan een Lezer met minder moeite zyne voorftellingen kan bevatten, hoe hy zyn oogmerk beter bereikt.

III. Belangende den ftyl der *Brieven*: men weet, dat gemeenzame brieven met dit oogmerk gefchreven worden, opdat de ene vriend den anderen van zynen welltant, of van den ftlaat van zyn huis en goederen, of van andere diergelyke voorvallen enig berecht geve:

Handwritten note: 440, 1, 4: 300

ve: en ontvader Hieronymus zegt elders niet qualyk, dat door middel van enen brief afwezende vrienden by elkandere tegenwoordig zyn. * Hieruit blykt, dat de ftyl der brieven niet groots noch hoogdravendt, maar Gemeenzaam moet wezen, † byna of men met elkandere fpreekt, en de een den anderen iet verhaalt: mydende nochtans alle onzuiverheit van tale en flegte woorden, die in 't fchryven nergens kunnen geleden worden. Zo de brieven van meer belang zyn, en dat men over grote en gewigtige zaken fchryft, dan moet de ftyl naar vereifch der

15 C 5
* Epistolare officium est de re familiari, aut de quotidiana conversatione aliquid scribere: & quodammodo absentes inter se praesentes fieri, dum mutuo quid velint aut gestum sit nuntiant. Hieron. Epist. ad Marcellam Tom. III. P. 47. Et Cicero Epist. fam. L. II. Ep. IV. Epistolarum generum multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset

20
25
30 † Idem Epist. fam. Lib. IX. Ep. XXI. Verumtamen quid tibi ego in epistolis video? nonne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut judicio aut concioni? quin ipsa judicia non solemus tractare uno modo. Privatas causas, & eas tenues, agimus subtilius, capitulis aut famae scilicet ornatius. Epistolas vero quotidianis verbis texere solemus.

Handwritten note: 440, 1, 367

Handwritten notes: (W61), (AJ 30), (C 5), (L 10), (47)

stoffe wat sterker en verhevener zyn; behoudende echter iet van de gemeenzaamheit, opdat 'er onderscheit blyve tusschen den styl in ene redevoeringe, en tusschen den styl der brieven.

HET VI. HOOFSTUK.

Van de spellinge en kracht der Letteren.

L **W** **Y** hebben in het Nederduitsch xxiv. letters, doch zo men de *j* en *y* voor twe byzondere letteren telt, zyn 'er xxvi. als *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z*. Van deze zyn de volgende zes *vocalen* of *klinkletters*, als *a, e, i, o, u, y*, de overige xx zyn *consonanten* of *medeklinkers*, die niet kunnen uitgesproken worden als met behulp van ene der klinkletteren, gelyk *be, ce, de, ef, ge, ha, je* of *jo, ka, el, em, en, pe, que, er, es, te, van, of ve, we, ex, ze* of *zade*.

II. Men schryft nu doorgaans *aa* voor *ae*, als in *saan, gaan, raat, daat*, enz. welke verdbbeling van de *a* ik beter keure dan *ae, saen, gaen, raet, daet*, omdat twe vocalen van enen klank sterker en helderder luiden dan twe van verscheide klanken, die

lichtelyk ineen smelten, en een tweklank worden. Immers is de *ae* in de Latynsche tale een tweklank in de woorden *Caesar, Narvia, agrorius, aemulus*, enz. en hoe wiert die by de Romeinen uitgesproken? niet *Cesar, Nevia, egrotus, emulus*; ook niet *Caesar, Navia, agrotus, amulus*, maar met enen klank uit *a* en *e* t' zamengesmolten, en het geluit van de Grieksche η uitbrengende. Zo de *e* in *saen, gaen, raet*, een verliengde *a* maakt, kanze in *root, sloet, boem*, en in *duet, muet*, ook een verliengde *o* en *u* maken, en men zou dan in plaats van *root, sloet, boom, duet*, en *muur*, zowel *roet, sloet, boom, duet*, en *muur* kunnen schryven, als *raet* en *sact*. Doch gelyk de *e* hier met reden verworpen wort, als geen *o* of *u* verliengde, zo heeft men ook billyk voor *ae* twe *as* ingevoert, die, gelyk snaren van enen toon, zuiverder geluit geven.

III. De *c* verschildt van de *k*; immers by ons is de *k* van sterker geluit, en wort hier om beter gebruikt in *Koning, kyg, kracht*, en dergelyke woorden: en men hoede zich vooral om de *c* ooit achter aan een woort of lettergreep te zetten, als in *sterc, ryc*. In *ick, klanc*, is de *c* overvloedig, en de *k* kan 't hier alleen uithouden. In deze volgende woorden *Cesar, Cicero, Cyprus, Ceder,*

der, Cypres, Ocean, Cichorei, en enige andere, uit het Grieksch of Latyn oorspronkelyk, is de *c* niet te verwerpen. Doch *sieraat, sieren, versieren*, is beter met een *s*. *CH* is wat scherper van geluit dan de *g*, hoewel in *kracht en magt, geslacht, en plagt, gewigt, en licht*, dit onderfcheit weinig gehooft wort. Omdat *magt* komt van *moegen, gewigt van wegen, dragt van dragen, klagte van klagen*, fchryft men zulke woorden met een *g*, maar *kracht, zucht, licht, zwacht, vrucht*, enz. met *ch*. hoewel anderen die ook wel met een *g* fchryven.

IV. De *d* wort by velen in *beid, hand, land, God*, alleen zonder *t* gefchreven: maar ik beroepe my op elks oren, of men in de uitsprake dier woorden geen *t* kan horen; en zo daar een van beide kan afwezen, zal het de *d*, en niet de *t* zyn; gelyk men in *heit, hant, lent, kint, wint, bloet, gemoet, ook in flat, pat, gebot, eet*, en alle diergelyke woorden, de *d* kan missen. De redenen, die men van dit fchryven geeft, dat men daarom de *d* alleen gebruikt, omdat het meervout dezer woorden *handen, landen, Goden* heeft, is van gene kracht: want het is wat anders of de *d* een syllabe opent, wat anders of zy die fluit: in *band* komt al de kracht der uitsprake op de

de *d* aan, en zy is niet magtig om het alleen uit te houden; maar in *handen, landen, Goden*, opentze de tweede fillabe, datze zonder hulpe of veranderinge doen kan, also een lettergreep met zagter uitsprake geopent dan geloten wordt. Daar zyn zeer weinige woorden in onze tale die met een *d* in 't ende bestaan kunnen. *Rat* en *vat, rant* en *kant, doot* en *groot*, spreken wy eveneens uit: zal men dan nu, omdat men *randen, randen*, en *doden* zegt, en *vaten, kanten*, en *groten*, de eerste woorden in het enkel getal met een *d*, en de andere met een *t* fchryven, zonder te letten of men de kracht der uitsprake voldoet of niet? die de *d* hier wil behouden, moet 'er de *t* byvoegen, en fchryven *radt, randt, doodt*; doch de *t* is anders genoeg. Naar dezen regel zou men dan ook voor *geloof, leef*, en *zweef, geloov, leev*, en *zweev*, moeten fchryven, omdat men *geloven, leven* en *zweeven* zegt; en voor *wyt, prys, huis, wyz, pryz, buiz*, omdat het meervout dezer woorden heeft *wyzen, pryzen, buizen*. Maar dit is waarlyk een grote mifpelling: geen *v* of *z* zynde by ons zachte letters, hebben het vermogen om fillaben te fluiten; dat kunnen de *f*, en *s* doen die sterker zyn; en zo de *v* en *z* achter aan een woort of fillabe komen, moet men die in

in *f* en *s* veranderen, volgens den regel die in alle talen plaats heeft, *quod litterae ejusdem organi inier se facile permittantur*, dat letelyk verwisselt worden, en de ene voor de andere gestelt, als *f* voor *v*, *t* voor *d*, *s* voor *z*, *x* voor *ks*, *g* voor *k*, enz.

De *d* wort somtyts verdubbelt, als ook de *t*, om onderscheit te maken in werkwoorden die in *praes.* & *imperf.* of in den tegenwoordigen en onvolmaakten tyt op de zelve wyze worden uitgesproken, als ik *trachte*, *melde*, *klede*, *verpichte*, *vluchte*, in *imperf.* ik *trachte*, *melde*, *kleede*, *verpichte*, *vluchte*. Doch hiervan zal onder de werkwoorden naderhant meer gezegt worden. Hier kan de Lezer in deze woorden *melde*, *kleede* horen hoe zagt de *d* in 't ende van de eerste sillabe luidt *meld-de*, *kleed-de*: en in zulke woorden die geen sterker uitspraak hebben, kan de *d* alleen volstaan, gelyk ook in ik *raade*, *verbeelde*, *arbeide*, *antwoorde*, enz.

V. De *f* wort met reden gebruikt in eige namen, die wy uit het Griekisch of Latyn in onze tale overbrengen, en daar met *φ*, of *pb* geschreven worden, als in *Filosoof*, *Filippus*, *Filadelfus*, voor *Philosooph*, *Philippus*, *Philadelphus*, volgende hierin de Grieken

ken † en Latynen, die de eige namen uit andere talen in de hunne overbrengende, die naar den aart hunner tale buigen, en verzagten, als in *Caesar*, *Kaisar*, *Aquila*, *Ακυλα*, *Quartus*, *Κυάρτος*: dus schryven de Latynen de Griekische woorden *Φίλιπ*, of *Φίμα* Doric. *Φύμη*, *Φῆρ*, met een *f*, *fa-ma*, *fu-ga*, *fur*; en zy plagten ook *Fryges*, *Faron*, *Fereides* &c. te schryven met een *f*, niet met *ph*. dat naderhant is opgekomen. * Als men Filosoof met een *f* schryft, kan 'er niemant Filosoof met een *f* schryft, ik wel gechoort hebbe van zulke die geen andere als de Nederduitsche taal verstonden. Ik hebbe tot nocht toe geen Nederduitsch woort gevonden daar *ph* in komt. Ook leren ons de Taalkundigen dat de Griekische *φ* door *ph* niet beter wort uitgedrukt dan door *f*, willende dat deze letter, die eigentlyk anders de Griekische *f* is, by die volken noch anders wiert uitgesproken als wy met *f* of *ph* doen. † Zodat 'er geen de minste reden is waarom wy die woorden met *ph* zouden schryven.

VI. De *g* en *k* worden dikwyls verwisselt, en

† Vid. Joseph. Antiq. Lib. I. c. 7.

* Gibb. Cuper. Observ. L. III. c. 8.

† Martin. Lcx. in F. Gatak. de stylo N. T. c. 2. Sciopp. Gram. Philos. de Consonantibus.

en men schryft *Koning* en *Konink*, *lang* en *lank*, *gang* en *gank*, *gevangenis* en *gevanckenis*; ook wel *gevangenis*, *langkeit*, *vergangkbaar*, met *gk*; maar dit leste, schoonlijk net op gezach van Vondel en anderen ook gevolgt hebbe, komt my nu wat hart voor, en my dunkt dat een van beide *g* of *k* hier genoeg is. In *beilig*, *rechtvaardig*, *genadig*, *degt*, *wrengt*, kan de *g* zonder *h* wel volstaan.

VII. De *ij* wordt nu van de meeste Schryvers verworpen, en men gebruikt daarvoor overal een *y*, als in *wy*, *gy*, *myn*, *schryven*, *blyven*, *gelyk*, *styl*, *waardig*, enz. oordelende dat de *ij*, zynde een t' zamengevoegde letter uit *i* en *j*, den rechten klank niet geeft, die men in de *y* hoort. Sommigen willen de *ij* echter behouden in *zaaijen*, *maaijen*, *bloeijen*, *groeijen*, enz. hoewel Vondel in deze woorden niet meer dan een enkele *i* gebruikt, *zaaijen*, *maaijen*, *groeijen*, *bloeijen*, *vleijen*, *schreijen*. Met de *j* schryft men *jaar*, *jaagt*, *jongeling*, *jak*, *juweel*.

VIII. De spelling met *kw* in plaats van *qu* in *kuwaat*, *kwellen*, *kwysten*, is om de hardigheid der uitsprake niet goet te keuren, en men schryft beter *quaat*, *quellen*, *quysten*. Dat de *w* in *eeuw*, *leeuw*, *nieuw*, *vrouw*, *getrouw*, enz. in het enkel getal dier woorden overtollig is, stemme ik ook niet ongaarne

gaarne toe, schoon ik die tot nocht toe altoos gebruikt hebbe: maar in het meervoudig getal wortze duidelyk behoort *eeuwen*, *leeuwen*, *nieuwe*, *vrouwen*, enz. gelyk ook in *schouw*, *ruw*, *weduw*, *schaduw*. My dunkt, dat men in het werkwoord *bouwt* de *w* wel mag behouden, en schryven, *hy bouwt hout*; *hy bouwt een touw in het hout*.

IX. De *x* wort by verkorting voor *ky* geschreven in *volk*, *ryx*, *elk*. Hoewel anderen oordelen, dat men de *ky* hier diende te behouden tot een kentecken van den genitivus: het geen echter in *rees*, *dagekyx*, *naukyx*, *groeykyx* om die reden niet nodig is.

X. Men schryft nu *z* voor *s* in *zyn*, *zilver*, *zeven*, *zwaar*, *zien*, en meer zulke woorden die van ene zagte uitsprake zyn. Doch ik hebbe gemerkt dat vele hierin dikwyls missen, niet recht ondercheidende wat woorden een *z* of een *s* vereischen. De *z* is by ons zagter van geluit dan de *s*. In *sterk*, *stryt*, *suker*, *staan*, kan geen *z* gebruikt worden; en wederom in *zwaar*, *zwaan*, *zien*, *zilver*, geen *s*: zo men *swaar*, *swaan*, *sien*, *siver*, met een *s* schryft, luidt het op zyn Fricch; en schryft men *zierk*, *zyrk*, *zweiter*, *zwan*, met een *z*. Zo is de uitspraak veel te zagt. De *s* sif meer door de tanden dan de *z*, die niet zo sterk gehooft wort. En

En dit is het rechte onderscheid dezer twee letteren in onze Nederduitse tale; gelyk de volgende woorden noch ten overvloet leren,

Zingen.

Siffen.

Zaat.

Sabel.

Zuigen.

Suiker.

XI. Ik moet hier noch het byvoegen van de spellinge met twee vocalen in *raaden*, *leeven*, *geeven*, *boomen*, *stroomen*, *muisen*, *uisen*, in plaats van *raden*, *leuen*, *geuen*, *boomen*, *stromen*, *muisen*, *uisen*, met ene vocaal. Ik zie noch geen genoegzame redenen die deze spelling kunnen verdedigen. Wat taal is 'er, van die in enige achtunge zyn, daar een lange klinkletter door twee vocalen zonder noot wort geschreven? Immers by Hebreuwen, Grieken, Latynen, Hoogduitschen, en Franschen zou dit barbarisch schynen; *ma*, in *amare*, en *ce*, in *docere* by de Latynen, en by de Hoogduitschen *ha*, in *haben*, *le*, in *leben*, *se*; in *segen*, *lo*, in *loben* worden maar met ene *a*, *e*, *o*, geschreven. Waartoe dan in het Nederduitsch twee letters gebruikt, daar ene genoeg is? *Men* zoekt deze spelling te verdedigen, vooreerst in de *werkwoorden* die in het enkel getal van de imperativus praes. of gebiedende wyze, twee vocalen hebben, als *leef*, *hoor*, *stuur*, enz. welke gebiedende wyze men houdt voor de

radix

radix of het wortelwoort der werkwoorden, waaruit alle de andere tyden en wyzen kunnen gemaakt worden. Hierom oordeelt men, dat die twee vocalen in de imperativus *leef*, *hoor*, *stuur*, ook in de indicativus ik *leee*, *hoore*, *stuuere*, en in de infinitivus *leeven*, *hooren*, *stuuren*, moeten behouden worden. Maar dit is niet nootzakelyk: want de reden waarom de imperativus dezer woorden twee klinkletters eicht, is omdat de ene alleen niet genoeg is om een lange syllabe te maken wegens den volgenden consonant, waarom die vocaal nootwendig moet verlegt worden, opdatze tegen den consonant niet aanslote, anders zou het *leef*, *hoor*, *stuur*, *wezen*. Maar in de indicativus en infinitivus, gaat de consonant over tot een tweede syllabe, als *lee-ve*, *boo-re*, *stuu-re*, en *lee-ven*, *boo-ren*, *stuu-ren*; waarom de tweede *e*, *o*, *u*, hier niet meer nodig is, dewyl het ene alleen nu lang genoeg kan uithouden, en *le*, in *leven*, *bo*, in *voeren*, *stui*, in *sturen*, zo lang zyn als *va*, in *vader*, *wie*, in *weder*, *ko*, in *konink*. Derhalve is het onnodig en overtollig hier twee klinkletters te gebruiken, daarmede men met ene volstaan kan. Dat de tweede vocaal in *draag*, *leef*, *hoor*, enz. geen wortelletter is, die men nootwendig moet behouden, maar alleen tot hulpe en verlenging der

eerste dient, blykt uit de woorden *ga, sta,* *sta*, daar ene *a* alleen volstaan kan om ene lange lettergreep te maken, en geen verlen- ging door een tweede vocaal nodig heeft, omdat er geen consonant of medeklinker volgt. Doch zo men hier een *t* achter voegt, moet de *a* aanstonds door een tweede vocaal ver- lengt worden, als men zal lezen *gaat, staat, staat*, en niet *gat, stat, sat*; een klaar bewys, dat de tweede vocaal hier alleen dient tot verlenging van de eerste wegens den volgende consonant. Ten anderen wil men ook deze spelling met twee klinkletteren gebruiken in het meervout van zulke naam- woorden, die in het enkel getal twee klinkers hebben, als *taal, taalen, raat, raaden, beer, heeren, boom, boomen, muur, muren*, enz. Doch hier is de zelve reden, waarom het en- kel getal dezer naamwoorden met twee voca- len moet geschreven worden, als in de im- perativus van de werkwoorden, teweten de *beer, boom, muur* met ene *a, e, o, u*, kan uitspreken, maar dat'er tot de langheit der sillabe noch een tweede klinker vereischt wort om het tegen den volgende consonant uit te houden: maar die consonant in het meervout tot een tweede sillabe overgaande, als in *taalen, raaden, heeren, boomen, muren*, staat de

de tweede vocaal die hier maar tot behulp van de eerste dient, overtollig, en wort met reden uitgelaaten, als niet meer nodig tot de langheit der lettergrepe, die met ene *a, e, o, u*, in *raden, heren, bomen, muren*, zo lang is als in *baden, seden, koper*, enz. Ik zie dat men tot verdediging dezer twee klink- letteren wel ene nieuwe spelling zou willen invoeren, om nameelyk de consonant aan de eerste lettergreep te laten blyven, zonder die tot de tweede over te brengen, spellende *leer-en, hoor-en, taal-en, beer-en, boom-en, muur-en, vrolyk-er, logen-aar, goed-ig, nood-ig, woon-ing*, in plaats van *lee-ver, boor-ren, taal-en, beer-ren, boomen, muren, vroly-ker, loge-naar, goe-dig, nood-dig, woon-ning*. Maar is dit niet eveneens, alsof men in het La- tyn spelde *calcar-ia, tribunal-ia, soror-es, li- ber-i, vir-i*, voor *calca-ria, tribuna-lia, soro- res, libe-ri, vi-ri*? een spelling die van het algemeen en stanvastig gebruik geheel af- wykt, en de welluidenheit zeer benadeelt, en daarom niet te volgen is; gelykze in ve- le woorden zonder wangeluit niet kan ge- bruikt worden, als in *dag, dag-en, weg, weg-en, dak, dak-en, lot, lot-en, bol, bol-en, bevel, bevel-en*, daar men nootwendig de consonant tot de tweede sillabe moet over- brengen, en schryven *da-gen, zig-gen, da- ken,*

ken, lo-ten, ho-ten, beve-len, enz. Dus zie ik dan tot nochtroo geen reden waarom men twe klinkletters moet gebruiken, daar ene genoeg is tot de langheit der sillabe.

XII. Nochtans is deze regel zo algemeen niet, of die lydt wel enige uitzondering, en dat men tot onderscheit hier en daar eens twe vocalen gebruikt, kan wel gedooft worden, als in de woortjes *vee, wee, zee; het zee loopt in de weiden; o wee my! de zee is verbolgen.* Dewyl men *bedelen* en *bedeelen* zegt, kan men, opdat zich niemand door haastigheit in het lezen vergrype, het ene schryven *bedelen*, en het andere *bedeelen*. In zulk een geval stapt men wel eens buiten den regel.

HET VII. HOOFSTUK.

Van de zelfstandige en byvoeglyke Naamwoorden, en van hunne geslachten en buigingen.

I. **D**E Naamwoorden, *nomina*, zyn twe-derlei, zelfstandige, *substantiva*, en byvoeglyke, *adjectiva*. De zelfstandige naamwoorden zyn ten aanzien der geslachten of *manlyke*, of *vroulyke*, of *onzydige*, zommige zyn

zyn ook *ruyselachbig*, die nu eens manlyk, dan vroulyk, of vroulyk en onzydig gebruikt worden. 't Is nodig dat men dit onderscheit wel in acht neme, en vooral in het schryven hierop lette. De kentekens van de geslachten der zelfstandige naamwoorden zyn by ons de *artikelen* of litwoortjes *de* en *het*. De wort gebruikt in manlyke en vroulyke woorden beide, en toont geen onderscheit van geslachte in den nominativus of noemer, want men zegt, *de man*, en *de vrou*: maar in de onrechte naamvallen, als in genitiv. dativ. accus. en ablat. is het *des mans*, en *der vrouwe*; *den man*, en *de vrouwe*; *van den man*, en *van de vrouwe*, waarin het een merkelyk onderscheit aanwyft. Het wort altoos voor de *onzydige* of *neutra* gestelt, als *het paars*, *het buis*, *het kind*, *het wyf*, enz.

II. Deze artikelen worden op de volgende wyze gebogen of *gedeclineert*.

Sing. masc. gen. of
Het *eenvoud. manl. geslachte.*

Nom. *De.*

Gen. *Des, of van den.*

Dat. *Den.*

Acc. *Den.*

*

Abl. *van Den.*

D 4

Plur.

Plur. masc. gen. of.
Het meerv. manl. geslachte.
 - - *De.*
 - - *Der, of van de.*
 - - *De, of Den.*
 - - *De.*

*
 van *De.*

Sing. foem. gen. of
Het eenv. vrouwl. gesl.
 Nom. *De.*
 Gen. *'Der, of van de.*
 Dat. *De.*
 Acc. *De.*

Abl. *van De.*

Plur. foem. gen. of
Het meerv. vrouwl. gesl.
 - - *De.*
 - - *Der, of van de.*
 - - *De.*
 - - *De.*

*
 van *De.*

Sing. neut. gen. of
Het eenv. onzijdig gesl.
 Nom. *Het.*

Gen.

Gen. *Des, of van Het*
 Dat. *Het, of Den.*
 Acc. *Het.*

Abl. *Het of Den.*

Plur. Neut. gen. of
Het meerv. onzijd. gesl.

- - *De.*
 - - *Der, of van De.*
 - - *De, of Den.*
 - - *De.*

*
 van *De, of Den.*

Om dit klaarder te doen zien, zal ik'er
 eens een naamwoord byvoegen.

Het eenv. manl. gesl.

Nom. *De man.*
 Gen. *Des mans, of van den man.*
 Dat. *Den, of aan den man.*
 Acc. *Den man.*

Abl. *van den man.*

Het meerv. manl. gesl.

- - *De mans, of mannen.*
 - - *Der, of van de, mannen.*
 - - *De mannen, of den mannen.*

D 5

- - *De*

- - De mans, of mannen.

- - van de mannen.

Het eenv. vroul. gest.

Nom. De vrou.

Gen. Der vrouwe, of van de vrouwe.

Dat. De, of aan de, vrouwe.

Acc. De vrou.

Abl. van de vrouwe.

Het meerv. vroul. gest.

- - De vrouwen.

- - Der, of van de vrouwen.

- - De, of aan de, vrouwen.

- - De vrouwen.

- - van de vrouwen.

Het eenv. onzijd. gest.

Nom. Het werk.

Gen. Des werks, of van het werk.

Dat. Het werk, of den werke.

Acc. Het werk.

Abl. van het werk, of den werke.

Het meerv. onzijd. gest.

- - De werken.

- - Der, of van de, werken.

- - De, of den werken.

- - De

- - De werken.

- - van de of den werken.

Indien iemand schryft, ik hebbe dit goet *de man* gegeven, of, ik hebbe *de man* beschuldigt, of *den vrou* geslagen, die begaat zo groot een mislag in de Nederduitse tale, alsof men in de Latynsche schreef *hanc virum*, en *hanc foeminam*.

III. Een wort ook op de zelve wyze gebruikt als een artikel voor de naamwoorden, en dus gebogen:

Het manl.

Nom. Een man.

Gen. Een, of eens, mans.

Dat. Enen man.

Acc. Enen man.

Abl. van Enen man.

vroul.

- - Een of Ene vrou.

- - Ener, of van ene, vrouwe.

- - Ene vrouwe.

- - Een, of ene vrou.

- - van ene vrouwe.

onzijd. gest.

- - Een kind.

- - Eens,

- - - *Eens*, of *een kints*, of *vans een kint*.
- - - *Een kint*,
- - - *Een kint*.
- - - †
van een kint.

By de vroulyke naamwoorden wort om de welluidtheit ook *een* geleden, als *een vrou*, *een flat*; 't zou onaangenaam klinken als men *zeide*, *ene vrou badde ene moeder*, *en ene zuster*, *en ene dochter*; ten ware hier *ene* op een getal zag, en aanwees, dat die vrou maar ene enige zuster, en enige dochter hadde: anders luidt het beter, *een vrou badde een moeder*, *en een zuster*, *en een dochter*. De genitivus van het manlyke en onzydige gellachte heeft *eens* en *een*; want men zegt *Eens mans kyacht*, of *een mans kyacht*, *een mans arm*, *een paars sterkte*, een kints deel; doch dit heeft voornamelyk plaats in *regimine*, als het ene naamwoort van het andere beheerscht wort, gelyk in de bygebragte voorbeelden. Dus zegt men dan ook *eens Konings*, of *een Konings kroon*; *eens arens*, of *een arens vlygt*, enz.

IV. Om nu te weten wat naamwoorden van het manlyke } vroulyke, of onzydige gellachte zyn, moet men zien wat voor een dezer twe artikelen of gellachtwoorden *de*, of

of *het*, daarvoor kan gebruikt worden. *Het* laat zich niet stellen als voor het onzydige, want *het man*, *het vrou*, *het vader*, *het moeder*, kan nooit gezegt worden: maar *het huis*, *het kint*, *het wyf*, *het vleesch*, luidt wel. Groter zwarigheid is'er in het manlyke en vroulyke gellachte te onderscheiden, want men zegt in den nominativ. *sing. de man*, en *de vrou*; *de vader*, en *de moeder*; *de troon*, en *de kroon*. Hoe kan men nu weten, of *vader*, en *moeder*, *troon*, en *kroon*, *zon*, en *man*, en meer andere woorden, manlyk of vroulyk zyn, en of men moet zeggen *de hoogte der troon*, of *des troons*; *de glans der krone* of *des kroons*; *de hitte der zonne*, of *des zons*? Hiertoe dient aangemerkt, dat alle zelfstandige naamwoorden, daar men in den accusativus *Den* kan voorzetten, nooit vroulyk kunnen wezen: als by voorbeeld; wie kan zonder wangeluit zeggen? *Ik zie den zons schynen*; *hy zette den kroon op 's Konings hoofden ziel bedroeven*; *den deugt beminnen*; *den wet vervullen*, enz. Dit moet wezen, *de zon*, *de kroon*, *de ziel*, *de deugt*, *de wet*, omdat deze woorden, van het vroulyk gellachte zynde, geen *den* lyden, gelyke ook in den genitivus geen *des* voor zich aannemen. Maar *den troon beklimmen*; *den bemel aanzien*; *den vyant vervolgen*; *den vader eren*; *den dienst*.

diensf, ons aanbevelen, wel waarnemen; den drempel betreden, luidt wel, omdat bemel, troon, vyant, vader, diensf, drempel, woorden van het manlyk geslachte zyn. Ontmoet men naamwoorden die het beide schynen toe te laten, deze kan men voor twyfelachtig houden, en die gebruiken naardatze best luiden.* Anders gaat deze regel in 't gemeen vast, Dat alle naamwoorden, daarmede in den accusativus *Den* kan voorzeten, van het manlyk geslachte zyn. De Heer David van Hoogstraten, een geleert en deftig Taalkundige, heeft de moeite genomen, om uit Hooft en Vondel voornamelyk, een register van vele naamwoorden te verzamelen, met aanwyzinge in wat geslachte elk zelfstandig naamwoort by die grote mannen gebruikt wort. Dit nuttig werke voert den tytel van *Aanmerkingen over de Geslachten der zelfstandige Naamwoorden.*

V. De Buiging der zelfstandige naamwoorden zo van het manlyke, vroulyke als onzydige geslachte, geschiet op deze wyze:

Het eenv. manl. gesf.
Nom. De Heer.

Gen.
* Dus wort *sneeu* by Vondel manlyk en onzydig gebruikt; en men zegt *de* en *het getuigenis*; *de* en *het scest*; *de* en *het lautschap*, vroulyk en onzydig.

Gen. des Heren, of van den Here.
Dat. den, of aan den, Here.
Acc. den Heer.
Voc. o Heer.
Abl. van den Here.

Het meerv. manl. gesf.

- de Heren.
- der Heren, of van de Heren.
- de, of aan de, Heren, of den Heren.
- de Heren.
- o Heren.
- van de Heren.

Het eenv. vroul. gesf.

Nom. de ziel.
Gen. der, of van de ziele.
Dat. de, of aan de, ziele.
Acc. de ziel.
Voc. o ziel.
Abl. van de ziele.

Het meerv. vroul. gesf.

- de zielen.
- der zielen, of van de zielen.
- de, of aan de, zielen.
- de zielen.
- o zielen.
- van de zielen.

Heer

Het eenv. onzijd. gesl.

Nom.

bet lant.

Gen.

des lants, of van het lant.

Dat.

bet lant, of den lande.

Acc.

bet lant.

Voc.

o lant.

Abl. van het lant, of van den lande.

Het meerev. onzijd. gesl.

de landen.

der landen, of van de landen.

de of den landen.

de landen.

o landen.

van de of den landen.

VI. Het waar te wenschen dat alle Nederlantfche fchryvers dit naukeurig in acht namen, naardien het onderfcheit der geflachten, en het buigen of *declineren* der zelfftandige naamwoorden, niet alleen groot fieraat geeft aan onze tale, maar ook ten hoogften nodig is; want die dit verzuimt, begaat gene geringe misflagen, dan of het iemand in het Griekfch of Latyn zo nau niet nam een genitivus voor een nominativus, of een accusativus voor een ablativus te gebruiken, of een articulus foemin. by een nomen mafculin. te Stellen. Hoc fraai zou 't ftaan, als iemand eens fchreef, *ego dedi dominus*, voor *dominio*; *miſi servus*, voor *seruum*? en die echter

ter dit onderfcheit niet waarnemen, maken het al zo grof in Nederduitfch, fchryvende, ik hebbe de Heer dit goet gegeven; ik hebbe de knecht gezond; voor, ik hebbe den Heer bet goet gegeven; ik hebbe den knecht gezond. In nominativ. fing. als men iemand enkel noemt, moet men zeggen, de Heer, de Vrouw, de Koning, de Vorstin, de Prins, de Graaf; in genitiv. bet bevel des Heren, de dwerg der vrouwe, de magt des Konings, der Vorſinne, des Prinſen, des Graafs; of, van den Heer, van de vrouwe, van den Koning, van de Vorſinne, van den Prinſe, van den Grave; in dativ. den Heer, de vrouwe, den Koning, de Vorſinne, den Prinſe, den Grave, het geve of opdragen; in accus. den Heer bidden, de vrouw beminnen, den Koning eren, de Vorſin opvachten, den Prins of Graaf begroeten; in vocat. o Heer, vrou, Koning, Vorſin, Prins, Graaf; in ablat. van den Heer, van de vrouwe, van den Koning, van de Vorſinne, van den Prinſe, van den Grave, ict begeren of ontfangen. Zo ook in meer andere woorden, als in nomin. de bemel is hoog; de zon ſchyn; bet velt is groen; in genit. de beoete des bemels, of van den bemel; de glans der zonne, of van de zonne; de reuk des velts, of van bet velt; in dativ. den bemel, de zonne, bet velt of den veld, ict toefchryven: in accus.

accus. *den hemel aanschouwen*; *de zoon als een godheit cren*; *het velt betreden*; in vocat. *o hemel, zons, velt*: in ablat. *van den hemel dalen*; *van de zonne beschenen worden*; *van het velt komen*, of *van den veldde*. Het meervoudig getal wyft zich nu lichtelyk van zelve. Ik hebbe nodig geoordeelt dit wat duidelyk en met klare voorbeelden aan te wyzen, opdat de Lezer het dies te beter bevatte. 't Is waar, men kan deze dingen niet naukeurig opvolgen in den gemenen omgang der menschen, om altoos op die wyze te spreken, of men zou voor enen neuswyzen en taalvitter gehouden worden; maar in 't schryven dient dit nootwendig waargenomen: en zy kunnen ook zo spreken die in het openbaar redevoeren.

VI. Als het ene naamwoord van het andere beheercht wort, moet de genitivus van het *rectum* of beheerchte voor het *regens* of beheerchende staan, gelyk in deze voorbeelden: *Salomons wyshheit*; *Simjons sterkte*; *David's ryk*; *myn vaders huis*. Dit wort qualyk geschreven, *de wyshheit Salomons*; *de sterkte Simjons*; *het ryk Davids*, *het huis myns vaders*. Als men iemand vraagt, wiens huis of goet is dat? zal hy antwoorden, het is *het huis Peters*, of *het goet Jakobs*? zo zal geen goet Nederlander spreken: maar wel *het ii Peters goets*.

goet, en *Jakobs huis*. Dus moet men dan niet zeggen, *in het boek Jobs*, of, *in de Psalmen Davids*, of, *in de spreken Salomons*; maar, *in Jobs boek*, *in Davids Psalmen*, *in Salomons Spreken*. Doch men zegt ook heel wel *de wyshheit van Salomon*, *het ryk van David*, *het boek van Job*, *het huis van mynen vader*, enz. Daar zyn ook enige vroulyke naamwoorden, die deze beheerfching in den genitivus toelaten, als *myn moeders goet*, *myn zwisters zoon*, *myn dochters kind*, enz. Doch hier dient aangemerkt, dat alle vroulyke naamwoorden dit niet lyden, want *de wyshheits school*, *de denchts beloning*, *de heilighheits sieraat*, *de vrienfchaps onderbonding*, is niet goet, en hiervoor moet men schryven, *de school der wyshheit*, *de beloning der*, of *van de dencht*, *de sieraat der heilighheit*, *de oefening der vrienfchap*: zo ook *de kracht der wet*, voor *des wets kracht*, dat een lelyke inktvlek in vele boeken is, daar men byna overal *des wets leest*, voor *der wet*.

Naar dezen regel zyn echter deze volgende niet wel te schikken, als *man Gods*, *lam Gods*, *menschelike Gods*, *vreze Gods*, *de liefde Gods*, *teweten van ons tot Godt*, want *Gods liefde* is de liefde van Godt t'onfwaart: *Gods man*, *Gods mensch*, *Gods lam*, zou wat vreemt klinken. Hier is geen raat toe, E 2 plagt

plagt Vondel te zeggen; hoewel de *Heer* Monen in zynen Lydenden Christus meer dan eens *Gods lam* (chryft.)

VII. Als zelfstandige naamwoorden ge-
paart worden met byvoeglyke naamwoor-
den, moeten die beide zo in *geslacht*, als
getal, en *buigingen* overeenkomen: want men
zegt, *een rijk man*, *ene rijke vrou*; *een mag-
tig Heer*, *ene doorluchtige Koningin*, enz. 't
Lou gansch niet voegen te zeggen, *een rijke
man*, *ene rijk vrou*; *een magtige Heer*, *ene
doorluchtig Vorstin* of *Koningin*. Dus ziet
men wel, dat ook de byvoeglyke naamwoor-
den hunne geslachten hebben, en dat men
nootwendig woorden van het zelve geslachte
moet t'zamen voegen, gelyk wederom, *een
wreec man*, *ene wrede vrou*; *myn eigen vader*,
myn eige moeder; *een schone kroon*, *een schoon
buis*; *een groot heer*, *een grote nederlaag*. Stelt
men t'een voor't ander, het geluit verveelt
onze oren. Dit onderscheit merkt men ech-
ter niet in het meervoudige getal, want daar
is 't, *rijke mannen*, en *rijke vrouwen*; *grote Ko-
ningen*, en *grote Koninginnen*; *magtige Heren*,
en *magtige Vrouwen*; *schone kronen*, en *schone
huizen*. Noch ook in den nominativus van
het enkel getal als 'er het lit-of geslacht-
woortje *de* voor *staat*, gelyk, *de grote man*,
en *de grote vrou*; *de magtige Koning*, en *de
mag-*

magtige Koningin; *de wyze Vorst*, en *de wyze
Vorstin*, enz. De buigingen van twe gepaar-
de naamwoorden, teteweten een zelfstandig
en byvoeglyk, geschieden op de volgende
wyze:

Het eenv. manl. gesl.

Nom. *de grote Koning*]
Gen. *des groten Konings*, of *van den
groten Koning*.
Dat. *den groten Koning*.
Acc. *den groten Koning*.
Voc. *o grote Koning*.
Abl. *van den groten Koning*.

Het meerv. manl. gesl.

- *de grote Koningen*.
- *der*, of *van de*, *grote Koningen*.
- *de grote Koningen*, of *den groten
Koningen*.
- *de grote Koningen*.
- *o grote Koningen*.
- *van de grote Koningen*.

Het eenv. vroul. gesl.

Nom. *de wyze vrou*.
Gen. *der*, of *van de*, *wyze vrouwe*.
Dat. *de wyze vrouwe*.
Acc. *de wyze vrou*.
Voc. *o wyze vrou*.

E 3 Abl.

Abl. *van de wyze vrouwe.*

Het meerv. *vroul. gesl.*

- *de wyze vrouwen.*
- *der, of van de, wyze vrouwen.*
- *de wyze vrouwen.*
- *de wyze vrouwen.*
- *o wyze vrouwen.*
- *van de wyze vrouwen.*

Het eenv. *onzijd. gesl.*

- Nom. *het groene veld.*
- Gen. *des groenen velds, of van het groene veld.*
- Dat. *het groene veld, of den groenen veld.*
- Acc. *het groene veld.*
- Voc. *o groen of groene veld.*
- Abl. *van het groene veld, of van den groenen veld.*

Het meerv. *onzijd. gesl.*

- *de groene velden.*
- *der, of van de, groene velden.*
- *aan de groene velden, of den groenen velden.*
- *de groene velden.*
- *o groene velden.*
- *van de groene, of den groenen, velden.*

HET

HET VILL. HOOFSTUK.

Van enige Voor- en Bywoorden, Voorzetsels, en diergelyke.

I. DE Nederduitfche taal heeft ook verſchide voorwoorden, of voornaamwoorden, pronomina, die men gelyk de artikelen voor de naamwoorden ſtelt, als *myn, zyn, uw, wie, die, dit, dat, zelf, haar, hun, enz.* Deze hebben ook hunne geſlachten, en zyn of manlyk, of vroulyk, of gemeen aan beide, of onzijdig. *Myn, zyn, uw, hun, zyn manlyk; myne, zyne, uwe, hare, vroulyk; deze, wie, die, zelf, gemeen; dit, en dat, onzijdig.* Dus zegt men, *myn vriend, en myne vriendin; zyn broeder, en zyne dochter; uw vader, en uwe liefde tot uwen vader; hun kracht, teweten van mannen, en bare zwakheit, van vrouwen namelyk.* Merk echter, dat *myn, zyn, en uw*, om de weluidentheit ook by vroulyke naamwoorden geleden wort, als *myn moeder, myn vrou, uw denst, zyn wyfheit.* *Deze, wie, die, welke,* worden by manlyke en vroulyke woorden gebruikt, als *deze man, die vrou; deze Koning, die Koningin.* *Zelf* is manlyk en onzijdig, *zelve* vroulyk. *Dit* en *dat* behoren tot de neutra,

E 4

neutra, als *dit huis*, *dit kind*, *dat paart*, *dat werk*: ook passen hier de manlyke *myn*, *zyn*, *uw*, als *myn goet*, *zyn huis*, *uw lant*.

I. I. Deze voorwoorden hebben ook hunne buigingen of *declinaten*, gelyk in nominat. *sing. myn*, *zyn*, *uw broeder*; *genit. myns*, *zyns*, *uws broeders*, of *van mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; *broeder*, *dativ. mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; *accus. mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; *abl. van mynen*, *zynen*, *uwen broeder*. Nom. plur. *myne*, *zyne*, *uwe broeders*; *genit. myner*, *zyner*, *uwer*, of *van myne*, *zyne*, *uwe broederen*; *dativ. aan myne*, *zyne*, *uwe*, of *mynen*, *zynen*, *uwen broederen*; *accus. myne*, *zyne*, *uwe broeders*; *abl. van myne*, *zyne*, *uwe broederen*. De vroulyke *myne*, *zyne*, *uwe*, hebben in alle gevallen *myne*, *zyne*, *uwe*, uitgenomen de gen. *sing.* en plur. *myner*, *zyner*, *uwer*. Om de zagtigheit en welluidtheit zegt men in den *genit. sing. myn vaders huis*, *myn broeders dochter*, *zyn*, of *uw zoons goet*, in plaats van *mys vaders huis*, *zyns*, of *uws zoons goet*, latende de *s* van den *genitiv. myni*, *zyns*, *uws*. Somtyts worden deze voorwoorden gebruikt als zelfstandige naamwoorden, *de mynen*, *de zynen*, *de uwen*; *der*, of *van de*, *mynen*, *zynen*, *uwen*; *den mynen*, *zynen*, *uwen*; *de mynen*, *zynen*, *uwen*; *van de mynen*, *zynen*, *uwen*. *Dess* of *deze*, heeft

heeft in *genit. dezes*; *dat. dezen*; *accus. dezen*; *abl. van dezen*. Het vroulyke *deze*, heeft in den *genit. sing.* en plur. *dezer*, anders overal *deze*. *Wie* en *die* hebben in *genit. wien*, *diens*; in *dat. acc. abl. wien*, *dien*; *genit. plur. wier*, *dier*. Het vroulyke heeft in alle gevallen *wie*, *dte*, uitgenomen in de *genitiven wier*, *dier*. *Zelf*, en *de zelve* worden veelyts qualyk gebruikt, als in deze manieren van spreken: *de man en des zelfs vrou*; *de Koning en des zelfs ryk*; *voort, de man en zyne vrou*; *de Koning en zyn ryk*; *ik hebbe dezen tuyn laten omgraven om den zelve te bezaaien*, *voort, om dien te bezaaien*; *ik geve u dit boek om het zelve te doorlezen*, *voort, het of dat te doorlezen*, hier voegt geen *zelf* of *zelve*. *Zelf* is by ons *egomet*, *umet*, *ipfemet*, *ik*, *gy*, *hy* *zelf*; *de man zelf*, en niet een ander. *Ik hebbe het zelf gedaan*; *de Burgemeester quam'er zelf in persoon*. *De zelve* is *idem*, *eudem*; *de zelve bouweester die het werk begonnen hadde*, *heeft het ook volendt*; *de zelve vrou ging ons drie maal voorby*. *Zelf* heeft in *gen. zelfs*; in *dat. acc. & abl. sing. zelveen*. In *nom. & acc. plur. zelfs*; in *gen. dat. abl. zelveen*. Het *focminin. zelve* houdt in alle gevallen *zelve*. III. Tusschen *u* en *uw* is dit onderscheit: *u* ziet op de personen, als, *ik hebbe u dit* gege-

gegeven; het werk is u aanbevolen; het is u noch niet vergeen: maar nu is het pronomen; als, nu huis; nu gaat; nu plicht. Voor zy, zy, my, wordt somtyds ge, ze, we, en me gebruikt: maar dan zijn deze woortjes als de affixa by de Hebreëen, die men achter aan de andere woorden hecht, als, laatste is dit zo onnemen? willenwe gaan? zullenze dit of dat doen? wie leertme nu de beste klanken? alswe ons bereidt hebben; toenze geslagen wierden; enz. De reden waarom men deze woortjes aan de anderen voegt, is omdatze met het woort, daarze aangehecht worden, zo ras worden uitgesproken, alsof het maar een woort waar, gelyk datze, laatze gaan; wat zalze, leertme, geefme, al doentwe dit; enz. Doch men zou ik liever op zich zelven laten, zo om dubbelzinnigheid te myden, als omdat men zowel voor, als achter andere woorden gestelt wort; men doet zo, en, doet men zo? men leeft dus vrolyk, en, leeft men dus vrolyk? men behoort dit niet verzuimt te hebben, indien men dit verzuimt; enz. Hem en zich verschillen merkelyk; hem is een ander persoon; zich, ziet op den man zelven: zy hebben hem zijn goet ontnomen; zy hebben hem niet gegeven, of hem beschuldigt, nu wort 'er een ander onder verstaan; maar die man heeft zich zelven veel quants veroorzaakt, of, die

die vros moet dit ongeval zich zelve wyten; hier moet men niet zeggen hem zelven, of haar zelve.

IV. Te, tot, na, naar, want, ebter, als, roen, doch, toch, en diergelyke, hebben het volgende gebruik. Tot ziet op de beweging naar een plaats, als, tot iemand gaan; tot bier toe; wy zullen reizen tot aan die stat of tot aan dat dorp. Te ziet op de plaatse daar iemand is of woont, als, te Parys, te Londen, te Amsterdam. Waarom schryft men dan op de brieven, wonende tot Amsterdam, tot Haarlem, tot Leiden: regelrecht tegen het algemeen gebruik der sprake? want iedereen zegt, die man woont te Amsterdam, of, hy heeft zyn huis te Haarlem, te Delft, te Leiden, nooit tot Amsterdam of tot Haarlem.

In zuiver zuiver Duitsch zegt iedereen, by quam,

Hy woont te Delft, te Leiden, te Amsterdam.

De schryfsen slaag beluist op vreemde zwieren,

Verkiest hier tot voor te in haar papieren.

Zo schryft de Heer Vollenhove in het bovengenoemde Gedicht, dat den Liefhebberen onzer tale niet genoeg kan aangeprezen worden. In de Aantekeningen op dat Gedicht wort ons ook het onderscheit geleert tusschen

tusschen *Na*, en *Naar*. *Na* geeft onderscheit van tyt en gevolg te kennen; alsof ik zeyde, *David beerschte na Saul*, na verloop van enige jaren. *Naar* betekent somtyts een regel of voorschrift, daar iet naar geschikt wort: als, *naar het bevel*, naar het gebruik iet doen: somtyts een beweging naar een plaats, of poging om iet te verkrygen: als dat icmant naar *Amsterdam*, of naar den *Haag* reist, of dingt naar *schone* pryzen.

V. *Want* en *echter* zyn als *nam* en *enim* in 't *Latyn*, het eerste wort vooraan een periode gestelt, het andere na het eerste, tweede, of derde woort: als, *wy gingen zo spoedig als ons doenelyk was*, want *d' avont was op handen*; *doe wy nu best*, *gy zult my echter niet voorby streven*. Doch doorgaans heeft echter de zelve betekenis als *nochtans*: ik kan 't echter niet lochenen; *by zal't echter niet nalaten*. Als past by het tegenwoordige en toekomstende, als ik dit doe, moet ik wat anders slaken; als ik het ene volendt hebbe, zal ik het andere beginnen: maar toen voegt by het voorleden, toen de *Koning gekroont wiert*; toen ik noch in de *Kracht myner jaren was*; toen wy noch zondaars waren. Als is ook de positivus, zo ryk als *Kresus*, zo sterk als *Simson*. Dan is de comparativus, groter dan *Goliath*, wreder dan *Nero*, moediger dan een leeu. Doch

en

en *toch* hebben deze onderscheide betekenis; doch is maar; *toch* wort gebruikt in bidden of verzoeken, *doe het toch*; *verhoor toch myne bede*; *wieger my toch dit verzoek niet*; ook in dingen die men vergeefs doet, of niet beletten kan, *dit werk zal toch niet voorigaan*; *wy kunnen hem toch niet wederstaan*; *laet die zaak toch stil berusten*: ook zegt men, 't is toch zo de gewoonte; *wat of die man hier toch mē voorbeest?* enz.

HET IX. HOOFSTUK.

Van de Werkwoorden.

I. **V**An de werkwoorden en hunne veranderingen in verscheide wyzen en tyden, valt al vry wat te zeggen, doch wy zullen alleenlyk dit weinige hier maar aantekenen. Om onderscheit te maken tusschen het praesens en imperfectum in woorden, die in beide die tempora op ene wyze worden uitgesproken, wort de *d* en *t* in het imperfectum verdubbelt, gelyk in *rade*, *verzade*, *versnade*, *aanvande*, *achte*, *trachte*, *plante*, *melde*, *smede*, *leide*, *arbeide*, *begrote*, *antwoorde*, *verstonde*, *luste*, *vlachte*, *zachte*, en meer andere: hier zou men in het imperfectum moeten zeggen, ik *radede*, *verzadede*, *achtede*, *plantede*.

plantede, antwoorde, zuchtde, enz. doch om gene woorden van zulk een langen adem en harden klank te maken, schryft men die met twee *dd* en *ts*, als, *ik raadde, verzaadde, achte, trachte, melde, kleedde, leidde, bezette, lette*, en dergelyke, enz. Maar *redde*, in praes. en imperf. niet te onderscheiden.

II. Het eenvoudig en meervoudig getal van de gebiedende wyze of imperativus praes. wort dus onderscheiden: het eenvoudig is, *ga, sta, loop, wandel, beveel, zwyg, hoor, beveel, zwyg, hoort, staar, loopt, wandelt, t.* Nochtans zyn 'er enige woorden, die deze onderscheiding niet toelaten, als *eet, wacht, zucht*, enz. want *zucht* en *wacht*, kan niet gezegt worden. De 3° person. subjunctivi van *hebben, zyn, leven, arbeiden*, en vele andere woorden, is onderscheiden van de 3° person. indicativi; want in de indicativus zegt men, *by heeft dit gedaan, by is daar gekomen, by leeft, by werkt*: maar in de subjunctivus, *zre eens of by dat gedaan hebbe; of by daar gekomen zy, of by leve, of by arbeide.* Immers Hooft, Vondel, Vollenhove, Molen, Brant, en andere taalkenners schryven op die wyze. Doch ik heb aangemerkt, dat zy zich hierin niet alsins gelyk zyn, maar nu

nu de *indicativus* en dan de *subjunctivus* gebruiken, gelyk die beide, myns oordeels, ook kunnen plaats hebben in de volgende voorbeelden. *Ik zal eens zien of by arbeide, of stil zit, of by komt of niet; de vraag is, hoe dit te verstaan zy? ik zal u verhalen hoe dit is voorgevallen, hoe men met my gehandelt heeft; indien dit zo waar is, of indien dit zo waar zy; dit grote werk waar verricht, indien er deze ene zwaarheit niet overig was, of, niet overig waar; tenzy dit zo gedaan werde, of, gedaan wort; betzy men u iet geve of neme; betzy het aardryk droog of nat is; zeg my, wat by gezien heeft; nu zal ik u tonen wat ons best te doen sta; enz.* gelyk dus ook by de Latynen de *conjunctiones* of voegwoorden *est, etiam, quamquam, quamvis, ni, nisi, si, siquidem, cum, quoniam*, met een *indicativus* zowel als met een *subjunctivus* gebruikt worden, waarvan de voorbeelden by Vossius, Sanctius, en Scioppius kunnen nagezien worden. Vele schryven ook in de 1° person. *indicativ.* *ik heb, ik leef, ik hoor, ik blaas, ik begin, ik hoop, ik draag, ik geef*, enz. maar dit is eigentlyk de *imperativus* dezer werkwoorden, de *indicativus* heeft, *ik hebbe, leve, hore, blaze, beginne, hope, draage, geve*, enz. en dat men somtyts om de welluidenheit, gelyk ook in poëzye, schryft *ik heb, ik*

weet, ik hoor, moet tot geen algemenen regel gemaakt worden. Uit de aantekeningen van het meergemelde Gedicht van den Here Vollenhove zal ik ook dit hier byvoegen. *Wort*, is de indicat. praes. *wert*, een praeteritum imperfect. *wiert*, subjunctivi & optativi modi. *De Koning wort gekroont*, is de indicat. *Hy wert gekroont*; het imperfect. *zwanner*, of *toen by gekroont wiert*, de subjunctiv.

HET X. HOOFTSTUK.

Van de t' zamenvoeginge der woorden, om van twee en drie woorden een te maken; en wat hierin dient waargenomen.

I. **D**E Nederduitfche taal heeft neffens de Griekfche hierin een groot voorrecht, dat men 'er van twee, ja fomtyts van drie en vier woorden, een woort kan maken: waarin een groot deel van de kracht en fieraat ener tale beftaat: Dus zegt men *beitryk*, *zegenryk*, *genadetroon*, *zonneglan*, *regenboog*, *hagelbuen*, *stormvunden*, *wondertekens*, *zeewater*, *zeeman*, *zechelt*; *boomvruchten*, *aardvruchten*, *winrvlammen*, *lifdeplichten*, *genadepanden*, en meer

meer diergelyke. Doch ik hebbe aangemerkt, dat verfcheide fchryvers in dit t'zamenparen der woorden veel te verre gaan, woorden vernigende, die alle bevalligheid en aangenaamheit van uitfprake hierdoor verliezen. Alle woorden willen dit niet lyden; en de volmaaktheit ener tale beftaat niet alleen hierin, datze bondig en krachtig, maar ook teffens vloeiende en bevallig is; welke bevalligheid uit de tale wort weggenomen, als men daar woorden invoert, die hart en stotende van uitfprake zyn, en het gehoor vervelen. Dus zegt men heelwel *lifdeplichten* voor *plichten der lifde*, maar *bermbartigheidsplichten*, en *rechrvaardigheidsplichten* ftoot, en vloeit niet zowel als *plichten der bermbartigheid* en *rechrvaardigheid*: *genadeteer* luidt wel en aangenaam; maar *voorzeggingsleer*, *fcheppingsleer*, *wellevens- en welftervenleer*, zal geen recht kenneer onzer tale wel in de oren klinken. *Kroonrecht* en *ryksbeftier* is goet; maar *kroonbeftier* en *fcheptiergebiet*, is niet goet te keuren. Onlangs las ik elders deze woorden: *regeringslichaam*, *hofhoudingsftat*, *blyfchapsstoffen*, en *droefheidsstoffen*; wat kan 't harder en onaangenamer gehooft worden?

II. Derhalve heeft men in dit verenigen der woorden vooral hierop te letten, of die woorden dus gepaart ook enig wangcluit

2008-3-10-10

baren; want zoze niet verenigt beter en aangener vloeien, moet men die t'zamenvoeging nalaten. Oordeel eens taalkundige Lezer, of het niet beter vloeit dat men zegge, *de lere der scheppinge en der verlossinge; een lere om wel te leven en te steruen; de stat daar de Koning zyn hof houdt*: in plaats van de *Scheppings- en verlossingsleers; van de wellevens- en welftervender; van de hofhoudingsstat*. Als men de zaken met een woort niet bequamelyk kan uitdrukken, dan moet men 'er twee of drie toe gebruiken: gelyk ons Cicero wederom leert, zeggende, † *het geen de Grieken met een woort uitdrukken, verklare ik, zo ik niet anders kan, door meer woorden*. En met reden; want men heeft niet alleen, gelyk Cesar by Gellius spreekt, * *alle ongewone woorden en die buiten 't gebruik zyn, te myden als een klip in zee, maar ook vooral harde en stotende woorden; en in plaats van zulke te bezigen, moet men de zaak op ene andere wyze beschryven, met woorden die zegt en aangenaam zyn, en den lezer of toehoorder niet vervelen*. By voorbeeld de Grieksche woorden *Φιλολογία, Φιλοσοφία*, kunnen wy met geen een woort zeggen; het eerste betekent *liefde tot de waarheit*, het andere *liefde tot de wysheit*: doch onze taal lydt niet dat wy

† De Finib. Lib. II. 2.

* Gell. L. I. c. 10.

wy zeggen *waarheitliefde en wysheitliefde*: maar *Φιλολογία, broederliefde*, en *Φιλοσοφία, menschenliefde*, *Φιλανθρωπία, eigenliefde*, dit luidt heelwel. Voor *Φιλοδοξία, liefde tot ere*, en *Φιλοπρωτία, liefde tot goud of gelt*, zeggen wy *egerigerheit*, en *geltigerheit*: en zo zou men *Φιλασοφία*, als men het toch met een woort zou willen vertalen, *wysigerheit* kunnen noemen, dat is, gierighet of begeerte naar wysheit. Men kan de Filosofy ook *Redenkunde* of *Natuurkonde* noemen: doch die het woort *Filosofy* behoudt, zal hierover van den zuiveren Romeinchen Keurmeester niet berispt worden, wiens woorden ik hier noch eens moet bybrengen: * *Ik mene dat men ons behoort de toe te staan, dat wy een Grieksch woort mogen gebruiken, daar ons een goet Latynsch ontbreekt*. Die dit voor de Romeinen eischte, zal het den Duitschen niet weigeren. Ja hy wil zelf deze woorden, *philosophia, rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica*, alle uit het Grieksch overgenomen, *schoon by die in 't Latyn wel anders zeggen kon, nochtans behouden, omdatze door het gebruik ingevoert en Latyn geworden waren*.

III. Enige voorname Liefhebbers onzer tale hebben niet qualyk aangemerkt, dat gelyk men *hierom, daarom, waarom, naby, by-*

F 2
* Eodem Lib. III. de Finib. ibid.

een, niet als twe, maar als een woort schryft, men ook meer andere woorden op die wyze kan verenigen; als by voorbeeld deze volgende:

Aaneen.
Achtereen.
Achteruit.
Alhoewel.
Alsof.

Byna.
Byeen.

Daaraf.
Daarby.
Daardoor.
Daarin.
Daarmede.
Daaronder.
Daarop.
Daarover.
Daaromtrent.
Daartoe.
Daarvan.
Daarvandaan.
Daaruit.
Doordien.
Dooreen.

Eerlang.
Eveneens.
Evenwel.

Hetzy.
Hieraan.
Hierby.
Hierin.
Hiermede.
Hierna.
Hiernaamaals.
Hierop.
Hieronder.
Hierover.
Hiertoe.
Hiervan.
Hiervandaan.
Hieruit.
Hoewel.

Inderdaat.

Naby.
Nadat.

Naar-

< Ry 2, Aaneen t. o. eerlang t. >

Naardat.
Nadezen.

Waraan.
Waarby.
Wardoor.
Waarin.
Warmede.
Waaronder.
Waarover.
Wartoe.
Waarvan.
Waaruit.
Welaan.
Welect.

Ondereen.
Opdat.
Overal.
Overlang.

Tenzy.
Tevoren.
Temeer.

Vanwaar.
Vandaar.
Vooraan.
Vooral.
Voorby.
Voordezen.
Voorecrif.
Voorheen.

Zodat.
Zodra.
Zoras.
Zowel. enz.

In de Latynsche tale vindt men een menigte van diergelyke woorden dus gepaart, als: *atque, enimvero, etsi, etenim, utcumque, quasi, quomobrem, quomodo, quamprimum, quare, quemadmodum, scilicet, attamen, etiamsi, postquam, posteaquam, posthac, praterea, quando, tandem, antehac, &c.*

HET XI. HOOFSTUK.

Taalgebreken , en verkeerde navolgingen der Griekſche , Latynſche , of andere talen , verbeterd. Neffens enige andere Aanmerkingen.

I.

D*Es meefter worden ; des bewinns moede ; zo des oorbaar is ; by gaf het der gemeente over ; het is der moete waardig ; myns niet waardig ; en meer diergelyke genitiven en dativen , worden qualyk in onze tale gebruikt : want in goet Neêrduitch zegt men , Ik ben dit of dat meefter geworden ; by is het bewint moede ; zo dat of zulx oorbaar is ; by gaf het de gemeente over ; het is de moete waardig ; by is my niet waardig ; by is myne liefde , gunft , of befcherminge niet waardig ; enz. Dit lefte is vry zagter en aangenamer dan het eerfte , en wort daarenboven van het volftandig gebruik verdedigt. Ik weet wel , dat den Drost Hooft deze Latinifmi en Graaccifmi zeer eigen zyn ; maar andere naukeurige kenners onzer tale oordelen niet zonder*

ic.

reden , dat deze onder de dingen zyn , die men in Hooft niet moet volgen. Dus zegt men ook beter , *die nederig van geest is* , voor , *die eens nederigen geeftes is* ; *die vol gelove* , of *vol van gelove is* , voor *die vol des geloofs is* ; *het koningryk* , of *de roeping waardig* , voor *des koningryks* , of *der roeping waardig* ; *doet dit tot myne gedagtenis* , of *my ter gedagtenis* , of *my ter ere* , voor , *doet dit tot myner gedagtenis*. Doch *myns* , *oordeels* , *myns bedunkens* , enz. worden niet afgekeurt.

II.

Eige namen van mannen of vrouwen , uit de Griekſche of Latynſche tale in de onze overgenomen , lyden gene buigingen of declinationen ; hier is *Petrus* , altyt *Petrus* , *Jakobus* *Jakobus* , *Chriſtus* *Chriſtus* , *Simon* *Simon* , enz. In den eerften brief *Petri* , of , gelyk wy *Jakobum* horen ſpreken ; of , wy zyn *Chriſti* ; of *Chriſtus* zeide tegen *Simonem Petrum* ; of , om *Mattheum* met *Marco* en *Johanne* te vergelyken , is een taal , die geen zuiver Nederlantſch oor zonder verveelnis kan aanhooren. Men moet zeggen , in den eerften brief *van Petrus* ; gelyk wy *Jakobus* horen ſpreken ; wy zyn *Chriſtus* eigen ; en *Chriſtus* zeide tegen *Simon Petrus* ; om *Mattheus* met

F 4

Mar-

Markus en Johannes te vergelijken. Ik hebbe boeken gelezen, daar anders noch een redelyke styl in was, maar die met Christi, en Christum, en Paulum, en Johannem, en Zachariam zo vervult waren, dat al de rest zynen glans hierdoor verloor: en het verwondert my, dat mannen, die anders noch hun werk willen maken van goet Nederduitsch te schryven, zulk een' misstal niet schuwten, die alleen bequaam is enen fraaijen styl te ontluisteren.

I I I.

De inwoners van Athene, Kolossus, Filipis, en Thessalonika noemt men doorgaans Atheniensen, Kolossensen, Filippenjen, en Thessalonicensen, naar het Latynsche Athenienses, enz. Doch komt dit wel overeen met den aart der Nederduitsche tale? en is 't niet evencens alsof wy de burgers en inwoners van Amsterdam, Haarlem, Kampen, Aarnhem, Geneve, Parys, Londen, en diergelyke plaatsen Amsterdammersen, Haarlemersen, Kampensen, Aarnhemersen, Genevensen, Parisiensen, Londinersen heetten? Het voegt myns oordeels beter, en onze beste schryvers gebruiken het ook, of zullen het ten minste niet afkeuren, dat men schryve Atheners,

ners, Kolossers, Filippiers, of die van Filipis, Thessalonikers. Vondel zegt voor Efraimytten Eframers, voor Gibeonyten Gabaonners, voor Ismaelyt, Ismaeller: hoewel Efraimyt, Ismaelyt, Israelyt, enz. niet te verwerpen is; die van Jerusalem noemt hy Jerusalemers, gelyk wy zeggen Haarlemers of Haarlemers en Aarnhemers.

I V.

Welke woorden in onze moedertale getroulyk overgezet zynde, aldus zyn luidende. Voor- eerst is zynde hier overtollig; en ten anderen, zyn luidende is niet goet, zo weinig als by is komende, of by was aldus sprekende, by was lezende; beter, welke aldus luiden, by kemi, by sprak aldus, by las, enz.

V.

De namen der steden worden ten aanzien der geslachten verscheidentlyk gebruikt: men zegt, het volkryk Amsterdam, het rampzalig Haarlem, het besaamde Oostende, hier zyn deze namen der steden onzydig: doch als 'er stat bykomt of onder verstaan wort, wordenze vroulyk gebruikt, als de volkryke stat Amsterdam, de grote koopstat Londen; of

of ook dus: *Athene was eertyds vermaart in Griekenlant, gelyk Efeje was in Jonic, hebben de de ene (Itat) tot haar beschermgodin Minerve, en de andere Diane. Toen alle volken Rome op baren middag zagen.*

V I.

Onder de Aanmerkingen uit de ongedrukte schriften van den Ridder en Drost Hoofst getrokken, en door den Heer D. van Hoogstraten in het licht gegeven, is ook deze: „ Zo men de *adjectieven* als 'er „ „ geen *substantif* bystaat *substantive* stelt, zo „ valt men in deze zwaargheit, dat in het „ meervoudig getal geen onderscheit van „ geslachte is. Want declinerende het woort „ *Vrome* by voorbeeld als *substantif*, zoude „ men zeggen de *vromen* in *nom. plural.* zo „ wel als *mannen, vrouwen*, desgelyx in andere „ *dere* meervoudige naamvallen? 't welk „ een grote misquaam ware. Daarom dunkt „ my best de *adjectieven*, als zy zonder *substantieven* staan, te declineren als of 'er de „ *substantieven* bystonden. Doch Vondel en andere voorname schryvers zeggen in *nom. plur.* de *vromen*, de *rechtenaardigen*, de *gelovigen*, de *heiligen*, de *wyzen*, en declineren deze *adjectiven* als *substantiven*; het geen ik ook

ook lieft volge. Daar zyn echter enige woorden, die wel zonder n willen geschreven zyn, als *sommige zyn van oordeel, enige men't dus, andere weer anders*; doch dan slaat het op *schryvers, uitgeggers*, enz.

V I I.

Het woort *handelen* wort in sommige gelegenheden gebruikt daar het juist niet best voegt: het is afkomstig van *hand, handgeven*, dat eertyds, en nu noch in enige plaatsen, *handelen* genoeemt wort: vandaar is het overgenomen in de koopmanschap, daar men goederen *verhandelt*, elkanderen den koop toelaaude met *handgevinge*, vanwaar *koophandel, handel dryven, handelaar*. Maar is het niet wat oneygentlyk als men in de predikaatsien zegt, *wy zullen deze stoffe met uwe Aindags verhandelen*; of als men schryft, *ik hebbe voorgenomen deze bisiori dus te verhandelen*; *dit zal uit onze verhandeling naakter blyken*? Leg liever, *wy zullen deze stoffe uwe e-sandaag verklaren, ontvrouwen, openleggen; ik hebbe voorgenomen deze bisiori dus te bescreyven, voor te stellen, of voor te dragen; dit zal uit onze verklaringe naakter blyken.*]

VIII. Ze-

VIII.

Zegepralen, hoe zeer het ook by velen in gebruik is, wort nochtans van een voornaam taalkundige niet goetgekeurt; want *zege* is overwinning, en *zegepralen* kan men zyns bedunkens zo weinig zeggen als *overwinning-pralen*: men praat met de *zege* of met de overwinninge, als men met de staatse en tekenen der overwinninge wort ingehaalt, of die in het openbaar vertoont. Doch het naamwoord *Zegepraal* kan zowel gebruikt worden als *zegestaafs*, *zegetekens*, *zegezwagen*, *zegekoets*; want *zegepraal* is de *praal* of *pronk der zege*, gelyk *zegestaafs*, de *staafs der zege*, *zegetekens*, de *tegens der zege*, enz. De *zege vieren* is goet, men zal *heden in 't openbaar de zege vieren met luiden van klokken, donderen der kartouwen, en aanschenken van vresingdevuren*.

IX.

Men begint nu ook byna alle dingen te *bestempelen*; personen en zaken worden *bestempelt*, de *persoon wort bestempelt met zynen name*, dat is, genoemd, aangewezen; *ik mag dit zo wel bestempelen*, dat is, merken, tekenen, of noemen; *de bestempeling des tyts*,

is

is, de aanwyzing of het merkteken des tyts; *de Koning wort hier bestempelt met zyne heerschappie*, en ik weet niet waar dit *stempelen* al meer te pas komt. Indien de schryvers, die dit woort zo gereet hebben, wisten hoe slecht en walgelyk het de Nederlandtsche taalkundigen voorkomt, zy zouden het nooit gebruiken als in munten van gelt, daar de *stempel* op geslagen wort, in zegelen of merken met *stempels* gedrukt of geslagen, en in diergelyke zaken daar het voegt: maar alle dingen te *bestempelen*, en *merken*, *tekenen*, *noemen*, *aanwyzzen*, als te verbannen, om dat ene woort *stempelen* overal in te voeten, wort met *buiten kyf* glat verworpen.

X.

Italie, Rome, Athene, Efeze, Smirne, Troje, enz. schryft men met een *e* zonder *n*; doch als 'er een vocaal of klinkletter navolgt, dunkt my dat men om de welluidentheit daar de *n* wel mag byvoegen. *In Italien is Rome de ontzablykste stat, en binnen Rome eert men den Paus als enen navolger van St. Pieter*. Vondel schryft doorgaans *Egipten*, ook ergens *bet hollande Efezus*; en ik meen, dat de welluidentheit hier wat dient in achtgenomen, om 'er de *n* by- of af te doen, dewyl de eigenschap der tale het beide lyd dat men zegge, *Tro-*
je

je en Trojen, Rome en Romein, Athene en Athenen, Egypte en Egypten, enz.

X I.

De gene die quaat doen, moeten gestraft worden. Alle de gene die ons voorquamen, waren dus gekleet. Hier moet naar Vondels lesse de gene zorgvuldig gemydt worden, als overtolig en den styl lam makende: die quaat doen, moeten gestraft worden; alle die ons voorquamen, waren dus gekleet. Godt bezoekt de gene die zyne kinders zyn, beter Godt bezoekt die zyne kinders zyn, gelyk, Godt kent die de zynen zyn.

X I I.

Verzekertheit, als de volle verzekertheit des geloofs; den kerker met verzekertheit toefluiten: wy zeggen ruim zo goet verzekering, volle verzekering, vaste verzekering; geef my verzekering van die zake.

X I I I.

Invoegen, in dier voege, alvorens, als voren, ittwels, zyn de beste woorden niet: beter voor invoegen, zodat; voor in dier voege, op die wyze; voor alvorens, voorbene; voor als voren, als te voren, of als voorbene; iet is genoeg, daar hoeft geen wes by.

X I V. 't Is

X I V.

't Is voorgevallen op het tiende jaar; men zegt in het tiende jaar: maar op den tienden dag is goet. Deze woorden staan beschreven op het vi kapittel, en op het 4. vaars, is niet goet; in het kapittel, en in het vaars, gelyk in het boek, in 't register; hoewel men ook zegt op 't register staan.

X V.

Hy quam van over de Jordane; van voor nu aangezigt wegvlieden. Ik zou liever zeggen, hy quam van de overzyde der Jordane; van nu aangezigt wegvlieden.

X V I.

Ik weet niet, waarom men een brief, die de een aan den anderen schryft, enen zendbrief noemt, want het spreekt van zelf dat zulke brieven gezonden worden. Het is een navolging van het Grieksche woort ἐπιστολή, ab ἐπιστάλλω mitto, waarvan het Latynsche Epistola, en het Fransche Epitre. Doch wy zeggen in onze tale een brief, niet een zendbrief: men zal geen goet Nederlander horen zeggen, ik heb heden vele zendbrieven ontfangen,

gen, of, ik heb uwen zendbrief al bestelt, of, myn broeder schreef my van Londen enen zendbrief. Evenwel vindt men 'er, die dit noch met kracht willen verdedigen, alsof zendbrief wel eens zo fraai luidde als brief.

XVII.

Van dage tot dage, luidt niet beter dan van jare, tot jare, of van nachte tot nachte. Van dag tot dag, moet men zeggen, gelyk van jaar tot jaar, en van nacht tot nacht. Maar ten dage, ten derden dage, is goet.

XVIII.

Tot dien einde, wort by sommige schryvers niet goetgekeurt: maar ten dien einde kan zoewel gebruikt worden als ten uwen knize, en in dien gevalle, dat Vondel heeft in het Be-recht voor Lucifers treurspel. Zo zegt men ook ten meesten voordele, ten heiligen ontter, enz. waarvoor men anders zegt tot dit einde, in dit geval, tot het meeste voordeel, tot het heilig ontter.

TOE-

TOEGIET

VAN ENIGE SIERLYKE

SPREEKWIJZEN

EN FRAAIE MANIEREN VAN

UITDRUKKINGEN.

TEN MEESTEN DELE GETROKKEN
UIT DE SCHRIFTEN VAN HOOFT,
VONDEL, EN ANDERE VOORNAME
NEDERDUITSCHESCHRYVERS.

AANDEN LEZER.

Het een toegift op dit werkje
voege ik hier voor de Lief-
hebbers onzer tale een
proeffe by van een werk dat Kon-
del ieder zeer plagt aante pryzen,
zo aar Redenaren als Dichteren,
om in sieraat en kracht van tale
steets te vorderen; namelyk om een
verzameling te maken uit de beste
Nederduitsche Schryvers van al-
lerlei fraaie spreekwyzen, en krach-
tige manieren van uitdrukkingen,
om zich hiervan naar gelegenheit
van zaken te kunnen bedienen, en
naar deze voorbeelden diergelyk
maksel te leren opstellen. Dat
dit geen vruchteloze arbeit is, weet
G 2 ik

1711 2001 212
AAN DEN LEZER.

ik by ondervinding; en zo iemand de moeite wil nemen, om achter dit boekje wat wit papier te voegen, en deze kleine verzameling, die maar tot een proef dient, onder het lezen der voornaamste Schryveren, voorzich te vermeerderen, die zal deze geringe moeite met der tyt meinguldigh vergoedt zien, en bevinden, dat dit bet rechte middel is om woordenrederyk te worden. Dit ene moet ik den Lezer noch berechten, dat ik in deze verzameling, niet alleen in't geen ik'er van het myne heb bygevoegt, maar ook in de uittrekfels uit anderen, myne spelling gebruikt hebbe, opdat dit werkje zich overal gelyk zou zyn.

VER-

VERZAMELDE
SPREEKWIJZEN.

Armoede.

DEze aangerift door armoede en boosaardigheid, twe gevaarlyke raatslieden. *Hoofs. H.*

Hy liet een vrou met zes kinderen achter, die manloos, vaderloos, goedeloos, in deerlyke armoede treurden. *Hoofs. H.*

Gestadige arbeit, noot en nypende armoede reddden zich overal door. *Vond. Vrig.*

De kalandier plondert enen groten hoop korens; ook de mier, voor armoede en den ouden dag bekommert. *id.*

Blytschap, vrugt.

Uitgelaten en onuitspreeklyk was de blytschap daarze mē bewelkomt werden van bursters en gezachhebers. Men schein'er verzetzen van den doden, en met reppen en roeren zyn achterstal van levendigheid te willen inhalen; zo woelde en kfoelde het door straten en slegen. *Hoofs. H.*

't Was maar dobbervrugt, die t'elkenmale weert wegdook. *id.*

G 3

Bloet-

Bloetdorstig, wreet.

Becken bloets heeft hy (Alba) om het geloof vergoten. *Hoofst. H.*

Dat tuigen Maafricht verkracht, Antwerpen tot een bloetbat en poel aller gruwelen gemaakt. *id.*

Door 't invoeren der yslyke plakkatén, meer, mogt men de waarheit zeggen, met bloet, dan met inkt geschreven. *id.*

Buskruit.

Dit heilloos tuig schynt gevonden om de werelt te doen vergaan, en 't menschelyk geslacht te dreigen met den jongsten dag. *Hoofst. H.*

Elende, ramp, zwaarigheid.

En zeker elke dag was 'er een in 't ophopen van de elende der burgeren, die met alle pladdelgen, ieder magtig om een gemeente te verreffens verzogt werden. *Hoofst. H.*

Een overtreibarmelyk ding, na het ontworheils te sneuvelen. *ibid.*

Nu treet de zelve wederspoet noch dezze mannen op de hieken, die doot zo menigerlei zwaarigheden gedreven komen. *Vend. Virg.*

Een-

Eeuwigheit.

Eeuwiglyk, eeuwiglyk: wat is dat? Het meldt ganfch volmaakte opperzaligheid, zonder verandering en zonder verlies, zonder perk van dat leven, zonder jonkheits onkunde of ouderdoms zwakheit, zonder afgunft by die ere, zonder stoornis van die vreugt, zonder ongeval van dat koningryk; zo lang durende en zo eeuwig, als Godt Godt is, als Godt zelf leeft, de koning der eeuwen, de eerste en de leste, die alleen onsterfelykheit heeft, en zich zelve altoos gelyk blyft, zonder ende of verloop van jaren. Wat gemoet kan die eeuwigheit zich verbeelden? wie peilt dien grondelozen afgront. Denk hondertduizent jaren, ô mensch, zo wort de eeuwigheit geenfins begrepen. Denk duizentmaal duizent eeuwen: by de eeuwigheit mag het in 't minste niet halen. Denk zoveel duizenden van jaren of eeuwen als 'er grasspruiten op d' aarde zyn, baren in zee, of zant aan het zeeffrant; noch wort door dit alles gene eeuwigheit uitgedrukt of gemindeert: noch blyft na zulk een duurzaamheit de eeuwigheit even onendig, zo tot schrikkelijke pyné van alle godtverachters, als tot de grootte vreugt der heiligen, die Godt in zyn woort gchoorzaam eerden. *Vollenb. Predk. over 1. Pet. 1. 25.* G 4 For-

Fortuin.

De lykspelen zynen heiligen vader dus lange ter gedachtenis geviert, zo begoft de fortuin eerst te weifelen, en hun den voet dwars te zetten. *Vond. Virg.*

Men moet, het ga zo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzendt. *ibid.*

De fortuin toonde aan hem haren aart met troetelen en treden teffens. In 't openbaar loechze hem toe, en neep hem in 't heimelyk. *Hoofst. H.*

Geluk, voorspoet.

Op den wint, die een losse vogelis; op de roestfappen van een schip, dat door de zee bruist; op de nachtgezigten en bedrieglyke dromen, wier vreugt haast verdwynt; en op alles wat de kinderen al spelende in het zant malen; is meer staat te maken, dan op den voorspoet en het geluk van de werelt. *Françis Vertal. van Nazianz. Mededeelz.*

Hoe vergaapt zich een mensch aan 't schynschoon daar het geluk mē vleit! wat sticht men tronen in 't ryk der werelt dat op nevels en dampen, ja op klanken en gerucht dryft! en bout kasteelen in de lucht die als rook vergaan! Komt'er maar ene sterke wint van verandering en tegenspoet, die doet alles in enen oogenblik verstuiven.

Ge-

Gevenisheit, bedrog.

Woorden, hoe schoner van schyn, hoe ydelcr of bedrieglyker van gront. *Hoofst. b.*

Maar 't is nu tyt der dubbelheit den boezem op te sperrén, en 't broedfcl der hoofschic gevenisheit, boven eensdeels aangeroert, met klaren dag te beschamen. *ibid.*

Het bloet van Egmont en Hoorne, van zoveel adels en burgers, ruischte noch en riep: vergaapt u aan geen galm en wint van schone woorden. - - Daar kracht te kort quam, was list altyt haar noothulp. *ibid.*

Is Godt alwetend en alomtegenwoordig? kent, en doorgrondt hy de harten der menschen? en zyn de geheimen onzer gemoederen voor hem ontsloten? Hoe durft dan een juichelaar met het momaangezigt ener gemaakte godtsdienflicht, gelyk alle schynheiligen doen, voor het oog des alwetenden Godts verschynen? Men kan zyne rol zo spelen, en vermomt gaan, voor de menschen, die niet verder dan het uitwendige zien: maar wie Godt dus meent te bedriegen, bedriegt zich zelve. Kan men zich ook in 't opene en vlakke velt op den helderen middag voor de zon verschuilen? zo weinig kan men Godts alziende oog ontduiken, dat oneindig verder dan de zon ziet, ja in de binnenste

G 5

schuil-

schuilhoeken van het harte dringt, daar nooit zonnestralen schynen.

Luiſter eens, hoe doortrapt de Grieken zyn, en uit een ſchelmſtuk maak rekening van al dien hoop. *Vond Virg.*

Gedachtenis, goede en quade.

Hoe lieflyk riekt de geur noch van die eerenamen, nu 't lyf al lang verrot is! wat is dat een gedagtenis om 'er op te verlieven! en hoe wort een rechtvaardige door zyne rechtvaardigheid alleen verheven! ſtelt 'er de godlozen eens tegens. Hoe ſtinkt de gedagtenis van den booswicht na het verrotten van zyn lichaam! hoe ſtaat hy in Godts boek door zyne eige godtloosheit geſchent en gebrantmerkt! De Schrift maakt 'er geen gewag van als met verfoeijinge. De godlozen laten hunnen naam Godts uitverkorenen tot enen vloek na. *Volleb. heerl.*

Gewelderaars, tierannen.

De magtigſte en ſtoutſte geweldenaar is eerlang in ſtof vergaan, en al zyn vermogen heeft uit met zyn leven. *Volleb.*

Dwingelanden die de onverzadelyke kroon-zucht en roofzucht tot alle gruwelen aanvoert, niet magtig als door het bederf hunner nageburen, eerſt vyanden van het volk, waar-

waarvan de meefte roof te halen is, hele landen en ryken in bloet en tranen ſmorende, en hele ſteden in de aſch leggende, om zich by de kolen te warmen. *id.*

Gierigheid, geltzucht.

Maar zo hol een gulzigheit, (*by ſpreekt van de Spaanſche heerſch-en geltzucht*) om alles in te flokken, die wyder gaapt, dan Sicilië van Goa, dan Goa van Mexiko leidt; die 't geten Italic knaagt met de tanden, daar het vlcſch des onnozelen Indiaans noch tuſſchen zit, zal zich met geen brok als Neerland laten ſtoppen; maar ganſch Chriſtendom, zo Godt het niet keert, ja den ganſchen aardkloot door de kaken jagen, en vragen of 'er meer is. *Hoof. b.*

Ook ſchreef Alba, dat de ſchattingen die hy in Nederland zou heffen, op Spanje het gout zouden doen vloeien een arm dik. *ibid.*

Klagte.

Koning Davids weklagte en lykgeſchrei om Abſolons rampzalige doot, aldus in de heilige bladen uitgedrukt: *och, myn zoon Abſolon, och Abſolon, myn zoon, mogt ik voor u ſterven! och Abſolon, myn zoon, och myn zoon verdoren: en de zon der koninglyke herftellinge*

linge komt ten lange leste uit dezen duisteren nacht en nevel van den vaderlyken rouwe met schoner stralen te voorfchyn. *Vond. opdr. voor Koning David herstelt.*

Klaate van een Moeder over haren ongelukkigen zoon.

Ongelukkige zoon, zegte, van ene ongelukkige moeder, wien de ziekte met my gedeelt, en my maar ten halve heeft overgelaten; elcndige, en niet meer kenbare zoon; zoon, dien ik voor de steile rotfen en bergen, voor de wilderniffen hebbe opgevoedt: nu zal het wout uw woning, een spelonk uw huis zyn, en van alle menfchen zullen u die alleen zien, die de meefte godvruchtigheid hebben. Waarom, zegte, met den heiligen Hiob, zyt gy in den buik uwet moeder gevormt, uit de baarmoeder voortgekomen, en niet terftont liever gestorven, opdat de dag van uw geboorte uw fterfdag zyn mogt? Waarom zyt gy niet vroeg en in den opgang uwer jeugt ondergegaan, eer gy de wederwaardigheden van 't leven hadt kunnen fmaken? - - Dus fpreekt de elcndige moeder, en ftort hele beken van tranen uit. *Francius Verriol. van Nazians. van de Medede. p. 23. 24.*

Wiens hart breekt niet door de algemene jam-

jammerklagten dezer elcndigen? wat oor kan dit geluit aanhoren! wat oog dit gezigt aanfchouwen? *ibid. p. 29.*

Kloekmoedigheid, Dapperheit.

Kloekmoedige taal van de belegerde Leidfche burgers toen de noot al op 't hoogfte was, by Hooft in zyne Hiflor. p. 379. 380. aangeleken: Vermetel is uw fnoetken van onze gebreklykheit, en ydelen toeverlaat op ontzet, *das roepnze de Spanjaarden toe;* gy fcheldt ons voor honden-en katteneters; even of 'er enige fmaat hechten konde op den genen die de meefte fmaatheit om der ere wille verfmaden dat. Maar aan 't loeien, brieffen, en baffen, 't onzer wal uit luidende, wort gy genoeg genaawt, 'er mē te lyden. Ontfchiet het ons daarenboven met den ryt, zo hebben wy echter elk twe armen, en zullen vooreerft den flinken aanfpreken om te eten; behoudende altoos den rechten, om den dwingelant, en u zynen moortdaden aanhank, van deze muren te keren. Ten laafte, indien Godts toren, ontfteken over onze zonden, zo vertere komt uit te harden, dat hy tegens 't vertrouwen dat wy op zyne onbegrensde goedertieren-

tierenheit seilen, ons uw geweld te zwaar laat worden; willen wy (zyt des zeker) noch zynen heiligen woorde daarom, noch onzer vaderlyke gerechtigheden afgaan: maar liever onze eige stat met vuur ten gronde toe uitroeten, en ons zelve aan 't einde vechten, dan gedogen dat gyze geniet, of onze vryheit overlevert. Want ons, gelyk den Machabeen, zou niet zo draaglyk vallen, jammer aan onzen volke en heiligdom te zien door 't heerschen uwer-bloetdorftigheid over onze lichamen en gewiffen, als met het geveer in de vuist te sterven, en een staatlyke troep zielen, verfoeiflers van zo snood'een slavernye, aan haren Schepper loslyk op te offeren.

Wie is zo sterk, zo dapper, zo strybaar, als deze helden? Zy gaan gedurig voort van kracht tot kracht, en volgen David met zyne helden, tegens felle leeuwen en gruwlyke reuzen opgewassen. *Vollenb. heerl. der recht.*

Leven.

Wat is 'smenschen leven kort van duur, en vol ongemakken? Wie is 'er die nu hondert jaren out wort? onder hondert, ja duizent, nauylx een. Maar die dezen hoogften ouderdom nu al bereikt, wat leeft hy noch van die hondert weinige jaren, waarin men zeggen kan

kan dat hy waarlyk leeft. De helft byna is voor de nachtruif, en wort in den slaap, die het afbeeldel des doots is, ongevoelig doorgebragt; of legt men in den nacht op zyn leger zonder slapen, wat is 't een moeilykheit! Doe hier by de jaren van de kintsheit, waarin men leeft buiten reden en verstant; en die van den ouderdom, verzelt met allerlei gebreken, waaronder een out man gebukt gaat als onder enen zwaren last. Dit is 't noch alles niet: in dien tusschenyt tusschen kintsheit en ouderdom, hoe brengt men zyne dagen door in gedurige bekommernissen, moeilykheden, tegenspoeden, duizent vrezen en gevaren, in ziekten en andere zware toevallen, die oneindig in getal zyn, en dikwyls jaren duren? Trek nu al dien tyt van slapen, kintsheit, ouderdom, en tegenspoeden eens af van de hondert jaren, en wat zal 'er weinig overblyven voor het leven, dat recht leven heten mag! Wel moegt Job zeggen: *De mensch van een vroerue geboren is kort van dagen, en zat van onrust.* En Moses in zyn Lict, *Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zyn zoenig jaren; of zo wy sterk zyn, saehtenis; en het nitnemense van die is moeite en verdriet.*

Orbe-

Onbestendigheid der wereltfche dingen.

Rome aller steden hoofstaf en Grootvorstin der volken weleer, met den tytel van eeuwigh al te vermetel pronkende, is overrompelt, verwoest, en verbrant, is meer dan eens bedorven; en wort met hare aalouthen den op haren ouden gront van nieuwgerigen gezogt en nagespoort, maar nu niet gevonden. *Vollenb. Pred. over 1. Pet. 1. 25.*

Onenigheid, misverftant.

Hy nam zich voor te onderftaan, of zyne tegenwoordigheid de wolken der zwevende misverftanden vertrooien mogten. *Hoofst. H.*

Ontzack.

Ontziet gy gene menfchen nochte iemants magt, ontziet de Goden, die geen goet onbeloont, geen quaat ongeftraft laten. *Vond. Virg.*

Oog.

Het oog is de aardigfte parel, die onder de kleindien der fchoonheit praalt. *Hoofst.*

Oproer.

Terftont verfhiep zich de fmook in vlam, en fteeg de brant der beroerte boven alle daken,

ken, 't gekryt ten hemel; lopende aan etlyke oorden 't gerucht van dit fchryven de boden vetby. *Hoofst. H.*

Oorlog, oorlogsrampen, enz.

Hoe vyantlyk geweld te werke ga, als het de overthant krygt, en nergens is te fluiten; wat gruwelen het bedryve in 't heetfle van zyne verwoetheit; hoe de mans daar vermoort worden, de vrouwen gefchonden, de tedere kinders van moeders borst afgerukt, aan ftenen verplet, of aan spietfen geregen; hoe verwaaryk het zy huizen en kerken in lichten brant te zien ftaan, terwyl de opgaande vlam aan het krygsvolk licht geeft tot plonderen, en het gedruis der inftortende gebouwen te horen; hoe afgryfelyk het gezigt der doden zy, het gekerm van ftervenden en zieltogenden, ondereen gewentelt; hoe naar die tronien des doots in alle hoeken zich vertonen, met veel gapende wonden; hoe 'erde ftraten uitzien, met ademloze lyken alom bezaait, en van bloet dryvende; en wat gruwelen een baldadig en wraakzuchtig overwinnet noch meer weet aan te rechten; dat zyn dingen, die wy uit het verhaal der hiftorien, en van horen zeggen, slechts weten, maar niet door ondervinding. *Vollenb. Heerl.*

Oorlogen, afgryfelyke oorlogen zie ik te gemeet. *Vond. Virg.* H O O.

Ouderdom.

Vele oude lieden klagen zeer over den ouderdom, en zeggen, dat zy enen last dragen die hun zo zwaar valt, of zy bergen op hunne schouderen torfien. Elk wenfcht onder tuffchen dat hy maar out mag worden, en lang leven; en naulty heeft men den ouderdom bereikt, of men klaagt en kermt, en befchuldigt dien van duifent gebreken: zo groot is de dwaasheit en wispelturige ongeftheid der menfchen. *Dit Cicero van den Ouderdom.* Epiftetus gevraagt zynde wat d'ouderdom was? gaf ten antwoord: *Een langgewenfcht quaat.*

Rechtvaardigheid.

Indien rechtvaardigheid en een oprecht geweten noch ergens plaats hebben. *Vond. Virg.* Gelyk het de rechtvaardigheid eigen is verdrukking te lyden, zo is haar ook tot een troostelyk loon toegelegd, dat hare onnozelheit niet onderdrukt blyft, maar by alle eerlyke nakomelingen doorbreekt, in waarde gehouden, en geviert wort. *Vond.*

Regen.

De vensters lagen beftuwt met vrouwen en dochters, jonk, bejaart, van adelyken, van burgerlyken fiate, ieder om 't prachtygt opge-

opgetooit. Bloemen, kruut, en kranfen, by deze geworpen, betoven de inrydende Heren: een liefhyke regen uit zo heldere wolken. *Hoofst. Hift. Hy spreekt van Don Johans prachtige inrede te Bruffel; en dat gansche verhaal beheeft verfcheide fraaie uitdrukfels.*

Staatsucht, eersucht.

Indien men menfchen by planten mag gelyken, zo flachten staatzuchtigen het klimop, dat, naar zynen aart genoemt, gedurig by de muren opklimt. Zodanigen openbaren zich te Magtigen, die nooit met hunnen staat vernooegt, altyt pogen hoger in top van mogentheit te fteigeren, en op glimpige tytels hunnenageburen en anderen onrechtvaardig te beoorloggen. *Vond. Optr. van Euripid. Feniciaanfche.*

Julius Cefar wou liever in arme boerenhutten op d'Alpes de eerste plaats bekleeden, dan binnen Rome de tweede. Des groten Alexanders groothartigheid vindt een gansche werelt voor zich te nau: en waren er meer werelden buiten deze te winnen, hem dunkt, dat hyze alleen behoorde te beheerfchen. *Vollenb.*

Het hoogfte doelwit van eersuchtige harten is een koningryk en koningskroon. *Si violandum est jus,* zei Cefar uit Euripides, *regnandi gratia violandum est.* Mag men het

recht ooit krenken, zo is het de pyn waart als het de hoogste heerschappy geldt. *id.*

Zulk een heilloze kroonzucht zy verre van u.

*Stantvastigheid, in tegenspoeden, met betrouwen op Godt en zy-
ne voorzienigheid, enz.*

Die op Godt bout, staat op enen vasten grondslag: hy kan duizent gevaren uitstaan en verduren, en zeggen, terwyl ryken en staten omkeren, en alles in noot is: Laat wankelen wat wil, Godt staat vast, op wien ik betrouwe.

*Met deze volgende taal verzagte Eneas by Virgilius het hartewee zynrer reisgenoten, en vermaande hen tot volstandigheid: o reisbroeders, o die (want onze vorige rampen zyn ons noch niet vergeten) groter zwaarigheden hebt uitgestaan; Godt zal ons ook in deze een blyde uitkomst geven. Gy voert digt langs de razende Schyffe, en de vervaarlyk huilende rotfen hene; en hebt ook 't gevaar van de cyclonische klippen uitgestaan. Grypt weer moet, en zet alle vrees en droefheit aan een zyde: misfchien zult gy hierna noch eens met vreugt hieraan gedenken. Door zo velerlei gevallen, door zo grote gevaren sterven wy naar Latium. - - - Volhardt slegts, en zoekt u zelve te sparen tot beter tyden. *Vertaalt uit Virg. 1. B. van En.**

Stant-

Sterven.

Sterfslag; onsterfkykheit.

Indien my een Godtheit vergunde, dat ik uit dezen ouderdom weer mogt jonk worden, en schreien in de wiege, ik zou het hartelyk weigeren. En 't lust my niet na den loop volbragt te hebben, weer van 't einde naar 't begin der loopbane te rug te keren. Want wat gemak heeft dit leven? liever, wat arbeit heeft het in! Maar laat het iet hebben, men wort het met der tyt zat, of het heeft een einde. Doch ik wil hier het elendig leven niet bekermen, dat anderen, en zelf Geleerde mannen, dikwyls gedaan hebben. En 't rouw my niet geleeft te hebben, naardien ik myn leven zo hebbe doorgebracht, dat ik mene niet vergeefs geboren te zyn: ook vertrekke ik uit dit leven even als uit een herberg, en niet of ik uit myn eigen huis ging; want de natuur heeft ons hier maar een plaats gegeven om voor enigen tyt wat te vertoeven, doch niet om 'er altoos te wonen. O doordoch luchtige dag! wanneer ik naar die hemeisfche vergadering der zalige zielen zal vertoizen, en my van dit wereltsch gewoel en deze wanorde afscheiden! - - - En zeker, zo ik hierin dwale, dat ik gelove dat de zielen der menschen onsterfkyk zyn, zo dwale ik gaarne; en bege-

H 3

begere niet, dat my iemand uit die dolinge, die my zeer vermaakt, myn leven lang verlosse. *Versaakt uit Ciceros Boek van den Ouderdom, Kap. 23.*

Twedragt, onenigheid.

Zo hebben certyts de Gotten, Alanen, Wandalen, Hunnen, en andere norfse Noormannen gediënt tot roeden en zwepen, om der genaamde Christenen baldadigheid, overdaat, hoogmoet, twedragt, wrevelmoedigheid, baat-en staatzucht te straffen. --- Zo beginnen nu de Hercynische wildernissen wouden en bosfchaadjen, het verwoefte Germanje weder boven't hooft te waffen; en de wrede Thrax, magtiger door onze onmagt, hoopt met de horens zyner halve mane te floren tegens de zon der gerechtigheit en den standert van 't kruis: en leggende op zyn luimen, loert als een hungerige tiger, om met den eerften zyn gruwelyke klaauwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te slaan. O helſche razerny en burgerlyke twedragt, wat al quaats hebt gy gebrouwen! *Vond. Optr. van Joff in Dothan.*

Onder deze verwarring van zaken; terwyl de zaken dus op en neer gingen; of als Hooft elders zegt: onder dit hoog en laag gaan der dingen.

In

In 't midden van dezen brand der beroerte. *Hooft. H.*

Vechten.

Och, het is verloren gevochten, als de Goden u tegen zyn. *Vond.*

Hier ging het zo afgryfelyk op een moorden en dootmyten, alsof er in dezen hoek alleen gevochten wiert, nochte elders menſchen bleven; zo was Mars uitgelaten. *Vond. Virg.*

Voorzigtheit, en Onvoorzigtheit.

Een wonderlyk ding, daar de stomme dieren, die wy voor onvernuytig en redenloos schelden, zich weten te hoeden voor het geen hun eens euvel bekomen is, dat de menſchelyke voorzienigheid zich niet hoedt van meermaals ene zelfſte klippe op 't lyf te zeilen. *Hooft Hiſt.*

Vrede.

Dees vrolyke dag, dees gouden dag is ten lange leſte eens opgegaan. Wy horen de zilvere vredetrompet den Vrede inblazen. Wy belevan het geenwe nailyx geloven, namelyk het gewenſichte einde des eeuwigen oorlogs, die den ganſchen wereltkloot met zich omtrok, en in een gedurige bloetkoortſe en on-

H 4

onruste hielt: *Vond. Opdr. van Leenwendalers Lanispel.*

Vrientschap, Vrient.

Zy schynen de zon zelf uit de werelt weg te nemen, die de vrientschap wegnemen uit dit leven; dewyl ons van Godt nauylx iet beters of aangenamers geschonken is. Want al vloeit iemant over van allerlei schatten en rykdommen, en hy leeft buiten menschelyke trouwe en vrientschap, van niemant bemint, en gene anderen beminnde, die heeft geen ander leven als dat van tierannen of dwingelanden, waarin gene trouwe, gene liefde, gene beslendingheit ener stantvastige genegenheit kan zyn, maar daar alles verdagt is, vol bekommernis en achterdogt, en geen plaats voor de vrientschap wort gelaten. *Ten dele vertaalt uit Ciceroos boek van de Vrientschap.*

De meeste menschen zyn geen vrienden van diese vrien en begunstigen, maar van hun geluk, scheiden gemeenlyk met dat geluk, en gaan door in tegenspoet, als men meest bystant behoefde. *Vollenb.*

Waardig zyn, verdienen.

Spreeken die waardig zyn in eeuwig diamant,

mant, en waardiger in onze harten geprint te worden. *Vond. Berecht voor Lucifers Treursp.*

Wellust, Dertelheit, Overdaat.

De bybelsche en wereltsche historien waarschuwen de jonkheit, als met vierbakens, door de ongelukken en rampen, waar in zy vervielen die de wulpsche lusten den vollen toom gaven: en of men van Herkules verziert, dat Deugt en Wellust hem tot ongelijke wegen nodigden, nochtans strekte hy zelf, dikwyls in wellusten verzopen, en eindelijk daar door deerlyk om hals geraakt, een onttichtelyk voorbeeld voor anderen, die dien verlicfden vrouwenheit, als een heilig, op't altaar zagen staan. *Vond. Opdr. van Josef in Egipten.*

Woede en Wreetheit der vyanden of andere boze menschen.

Gedurende den wederstant, die niet voor donkeren avont ophieldt, stelden 't de Spanjaarts niet anders aan, dan bare boze geestes, ter helle uitgebroggn. Noch achtbaarheid van staat, noch cerwaardy van oudedom, noch weerloosheit van sexe, noch on-

mondigheid van jeugt, noch tederheit van jaren waren in den weg; aanzienlyke regeeters, afgeleefde gryzen, zwakke vrouwen, schreumige maagden, baardeloze jongers, onnozele kinderen, bezuurden den gemenen overgang der moortdadigheid. Met nare zuchten, deerlyk kermen, bittere tranen, erbarmelyk fineken, was niet te verwerpen, dan koude klingen, en hete koegels vligende door huizen, straten, en kerken. *Hooft Hijs.*

Een verwoetheit nooit by menschen geheugenis onder de Barbaren en wanzedigste geslachten des aardbodems gepleegt. *ibid.*

Wraakzucht.

Wat woedende wraakzucht, die het storten van zoveel onnozel bloet gereet is zo dier te kopen! wat helche moortluft! Hadde die man in stromen van Joodsch bloet kunnen zwemmen, hele bergen van lyken opeen stapelen, en gansch Perse in een slagbank verkeren, zou hy 't niet gedaan, en zynen wel-lust niet gezien hebben aan zulk een yfelyk schoufspel. *Voll. beerl. Hy spreekt van Haman.*

Wysheit,

Een wys, verstandig man.

Een wys man kan nooit alleen wezen: hy heeft

heeft by zich de beste mannen die'er zyn, en ooit geweest zyn; en hy kan zyn gemoet, dat vry en onbelemmert is, stieren verwaart het hem lust. Dat hy met het lichaam niet kan bereiken, begrypt hy in zyne gedagten. En zo hem gezelschap van menschen ontbreekt, spreekt hy met Godt. Dus is hy nooit minder alleen, dan als hy alleen is. *Vertaalt uit Hieronymus 1. boek tegen Iovinianus.*

Hier volgen noch enige andere diergelyke Spreekwysen, doch zonder der orde opgetekent.

I.

In den hemel, daar geen donkerheit noch droeve wolk van enig verdriet ooit wort gevonden, maar alles heerlyk, helder, en bly is, alles vol glans en vol klaarheit. *Vollenb.*

I I.

Gelyk edele kruiden getrapt of gestoten, meer geurs van zich geven: zo riekt hun gelove en allerlei deugden altyt beter en Godde aangenamer door de hartste beproeven. *Vollenb.*

I I I.

De Priester spelt hem daar met zyne godgeleerde lippen deze dingen. *Vond. IV. Zo*

I V.

Zo spreekt de Godt der Goden, naar wiens stem hemel en aarde luisteren.

V.

Vroeg en vreeslyk begon Kain te moorden, zynen broeder dodende in 's werelts morgenstont: en Abels bloet ontbrak daar geen sterke wraakstem. Maar onder alle vervolgers zynze met recht de rampzaligste, die deze leste tyden, den avontstont der werelt *q* beleven. *Voll.*

V I.

Sodom, dat door hemelsch in 't helsech vier wort geworpen, om de vervaarlykste straf des eeuwigen viers met recht te dragen. *id.*

V I I.

Daar begint een odrlogsstorm aan alle gewesten van Europe wederom op te steken, die met schrikkelyk gedruis eerlang door al de werelt blazende, zee en landen met een stroom van Christensich bloet dreigt te overstorten. *id.*

V I I I.

De doot genaakt vast met wyde schreden. **IX.** Niet

I X.

Niet als vloeken braakt hy uit, en ongehoorde wreetheit.

X.

Zulk een wrevelig mensch dient voorzigtig gelchwt en voorby gegaan: gelyk men een steenrots in zee, die groot gedruis maakt, best stillietjes voorby zeilt. *Vollenh.*

X I.

Two eeuwen zullen veellicht in arbeit gaan, cerze zulk een personaf voortbrengen, waarvoor vele anderen als in 't verschiet verdwynen moeten. *f. Brandt.*

X I I.

Al wocien ons de stormwinden van tegenspoet een ganfche zee van zwarigheden over het hoofd, als wy het anker van ons betrouwen in de hemelen hebben vastgelegd, en op Godts mogentheit en trouwe beloften steunen, zullen wy alles verduren en te boven komen.

X I I I.

Geen heerlyke Mausoleen, geen hemel-hoge Pyramyden, trotse graffteden der Egiptische Koningen, onder de wonderen der werelt al de werelt door befaamt, zyn by zulk een gedenkteken, door David voor Abner

Abner opgerecht, voorwaar te gelyken. *Vol-
lenb.*

X I V.

Hoe wonderlyk werkt dikwyls de albeheer-
schende voorzichtigheit!

X V.

Zo veel gelt een gering loon, als het met
den glans der ere verguldt is. *Hoofst.*

X V I.

De grootheit der moort zou noch groter
geweest zyn, had het aan geen slagters ont-
broken. *Hoofst.*

X V I I.

Geen ry van hondert eeuwen, noch de
alverblindende tyt zal zo doorluchtig een hel-
dendaat in vergetelheit brengen.

X V I I I.

O duistere spelonk, ik dagt in uwe naarheit
my veilig te verbergen! maar te vergeefs.

X I X.

Rechtichape vroomheit wykt voor smeken
noch gevlei, noch geschenk, noch dreigmen-
ten.

X X.

Deze voorbedden, ongelukkige voorbeel-
den!

den! waafschuwen ons als met zo vele vier-
baken, om ons voor die zanden en gevaar-
lyke klippen te wachten.

X X I.

De Goddelyke wraak zal gewis komen, al
komtze langzaam, en om 't vertoeven zullen
de slagen verdubbelt worden: of gelyk Euripides
elders zegt, het is Godts nature ei-
gen stil en langzaam de boosdoenders met
zyne wraak te betrappen.

X X I I.

Dat's deugt, niet, geen quaat te doen
daar men geen quaat doen kan, maar, om-
ringt door een zwarte wolk van verleidin-
gen, d' edele nethheit van het vroom gemoet
ongekrenkt en ongekreukt te houden. Dat
heet over kolen gaan zonder zich te branden,
en met de visfchen de zoetigheid te behou-
den in 't midden van de zoute zee: of om
de-heilige taal te gebruiken, als lichten schy-
nen in 's werelts krom en verdraait geslach-
te. *J. Brant, Lykrede over Koningin Maria.*

Men kan ook diergelyk een verzameling
van Nederduitfche spreekwyzen maken, als
men de *phrases* in het Latyn doet: by voor-
beelt op het woort.

Gevee.

Gevoelen of mening.

Iemants gevoelen toestemmen, aannemen, goetkeuren, omhelzen, pryzen; overgaan in iemants gevoelen.

Een anders gevoelen verwerpen, afkeuren, niet aannemen, tegenspreken enz.

Zo ook op het woort

Vrede.

Vrede maken, sluiten, treffen. Den vrede verzoeken, bidden, smeken; met gevouwen handen om vrede bidden.

Den vrede schenden, breken; den geschonden vrede herstellen, bewaren, doen bloeien; de zoete vruchten van den vrede genietten; in enen valten en eeuwigen vrede leven.

E I N D E.

VERVOLG
VAN DE
AANLEIDINGE
TOT DE
NEDERDUITSCHEN
T A A L.

T. 12

A A N D E N
L E Z E R.

DEze weinige bladen hadde ik noch te voegen by myne aanleiding tot de Nederduitsche taal; eensdeels om deredenen kortelyk te beantwoorden die een Liefhebber onzer Moedertale, die zynen naam met deze drie letteren uitdrukt, P. H. P. tegen myne Spelling heeft bygebragt; het geen ik tot nu toe hebbe uitgestelt, omdat ik zeer weinig vermaak scheppe in dezen lettertwist; waarvan ik my in het toekomstende ook geheel mene te ontbouden; latende enen iegelyk de vryheit, om het geen by best keurt, te volgen: ten anderen om den Taallievenden

A A N D E N L E Z E R.

Lezer noch enige weinige Aanmerkingen mede te delen, neffens een klein vervolg van verzamelde Spreekwyz en sierlyke manieren van uitdrukkingen, die ik ten meesten dele als schone bloemen uit de lusthoven onzer Nederlantsche Schryvers geplukt hebbe; en ik zou' er meer bygevoegt hebben, ten ware een van de spreuken, eertyts met gulde letteren voor Apollos tempel te Delfos geschreven, ΜΗΔΕΝ ΑΓΑΝ, dat is, NIET VEEL, my hiervan weêrbonden hadde. De fraaiste bloemen verliezen by de liefhebbers veel van heur waarde, alsze te zeer vermenigvuldigt worden, gelyk de beste lekkernyen te veel gegeten eindelyk walgen. Dier lust toe heeft,

A A N D E N L E Z E R.

heeft, kanze voor zich vermeerderen. Onse Nederlantsche Hoofdichter Joost van den Vondel, in wien Euripides en Sofokles berleeft hebben, en dien de Heer Moncu met groot recht voor den zynlyken en naukeurighen onder onze Nederduitsche Schryvers houdt, hadde vele vellen papiers tot zyn gebruik dus beschreven, en deed er groot voordeel mede. Niemand late zich wysmaken, dat deze en andere oefeningen tot kracht en zuiverheit van tale en styl maar beuzelingen zyn; daar Godtgeleerden en Kerkredenaars inzonderheit kunnen tyt onnut aan verquisten: de treffelyke Predikaatsen en andere schone schriften van Chrystomus, Gregorius Nazian-

A A N D E N L E Z E R.

zener, Lactantius, Hieronymus, en andere oude Kerkenleraren, waarin de welsprektheit zo zoet en aangenaam als honig vloeit, en zy niet zo veel vrucht by hun leven, en eeuwen lang na hunnen doot, geleert en gepredikt hebben, getuigen het tegendeel. Ja indien het my luste voor de Kerkelyke Welsprektheit te pleiten, die niet in een opgetooit of ydel gewets van woorden, maar in ene natuurlyke zoetvloeiendheit en kracht van tale bestaat, ik zou ligtelyk nit de Heilige Schriften zelf, (en wie kan hier sterker bewys vorderen?) met een menigte van voorbeelden kunnen tonen, dat de taal en styl des H. Geests niet alleen eenvoudigh, klaar,

A A N D E N L E Z E R.

klaar, zuiver, en krachtig is, maar ook, daar het de zaken vereischen, zo sterk en verheven, dat 'er alle wereltsche welsprektheit voor zwichten moet; tot een overtuigent bewys van de goddelyke majesteit en achtbaarheid van dit heerlyk en heilig Woort. Zekerlyk die Godts Woort dagelyks, lezen, en dat met behoorlyke achtung en opmerking, geelyk het betaamt, onderzoeken, kunnen daar niet anders van oordelen, en moeten zich van zelf overtuigt vinden, dat een natuurlyke, krachtige, en overredende welsprektheit den Kerkredenen zo nut als nodig is; en het geen men in de Grieksche en Latynsche talen zo naukeurig waarneemt,

neemt, behoorde men in zyne eige
 Lantale niet te verzuimen, veel
 minder te laken. Doch ik zal my
 tegenwoordig hier niet verder over
 uitbreiden. Enige weinige druk-
 fouten zal de Lezer gelieven te
 verhelpen; als in den derden re-
 gel van de Voorrede, daar twe
 malen den staat: pag. 25. reg. 29.
 staat waarheit voor waardigheit:
 pag. 43. reg. 27. lees zuiker, ziaan,
 met eenz, zo is de uitspraak veel
 te zagt: pag. 61. reg. 18. lees het
 fieraat: pag. 69. reg. 19. staat
 twe malen zuiver, bet ene over-
 tollig.

VER-

V E R V O L G

V A N D E
 A A N L E I D I N G E
 T O T D E

N E D E R D U I T S C H E

T A A L.

HET XII. HOOFSTUK.

*Van de tweklanken AE en
 OE, hoe die eertyts by de Ro-
 meinen zyn uitgesproken. Als
 mede van de Spellinge met een of
 twe vocalen. enz.*

I.

Uftus Lipfius, en andere Geleer-
 de mannen, hebben niet zonder
 reden beweert, dat de AE by de
 Romeinen niet is uitgesproken als
 een A, ook niet als een E, maar met enen
 tweklank, waan A en E beidegehoortwier-
 den.

I 5

den. 't Is waar, dat men op de oude mat-
 riefenen en andere gedenkftukken de AE
 en de enkele E zeer dikwyls verwiffelt ziet,
 en de ene voor de andere gebruikt; waaruit
 de geleerde Rurterfius tegen Lipfius een be-
 wys neemt, dat de AE en de E eveneens
 zyn uitgefproken. Doch dit bewys is myns
 oordeels niet fterk genoeg. Want in de zel-
 ve opfchriften ziet men ook dikwyls de AE
 voor een A gebruikt, in *Quaest* voor *Quaest*;
 de AI voor een A, in *Parvimentum*; de E
 voor een I, menigvuldig, en de I voor een
 E; de I ook voor een A, in *vocatus* voor
vocatus; de I voor een U; en de dubbele
 II of twee II voor een E, in *biinis Mirim-*
ti, voor *bene merenti*, *diibus*, voor *diebus*;
 de O voor U, en de U voor O; de OE
 en OI voor U, als in *coiravit*, *coeravit*,
curavit; *Loikos*, *leodos*, *ludos*; *Ouile*, *oetile*,
utile. enz. zie de Opfchriften van Gruterus
 en Reinesius, en dergelyke op de aloude
 penningen, by den Heer Baron van Span-
 heim, dat doorluchtig fieraat dezer eenwe,
De praef. & usu Num. p. 115. & seqq. edit.
Lond. 1706. Uit deze verwiffeling der lette-
 ren kan niet meer befloten worden, dan
 dat 'er in de uitfprake dier letteren wel enige
 overeenkomst geweest is, doch niet dat zy
 zonder enig onderfcheit in den klank op de
 zel-

zelve wyze zyn uitgefproken. De Heer
 P. H. P. die my dit uit Rurterfius tegen-
 werpt tot verdediging der spellinge met *ae* in
 plaats van *aa*, vraagt hierby, *wat mengel-*
klank de Latynen aan de OE gegeven hebben,
zo zy de AE door η uitfpraken? Ik zou met
 Lipfius oordelen dat zy de OE hebben uit-
 gefproken byna op die wyze als wy *Keulen*,
Colonia Agrippina, of als de Franschen hun
caer, immers dat 'er de klank van een *u* in
 behoort is; omdat Victorinus fchryft, dat
 zo de Romeinen de *y* van de Grieken niet
 hadden overgenomen, zy voor *Hylas Hoelas*
 fouden fchryven, om de overeenkomst van
 den klank tuffchen de Griekfche *y*, die byna
 als een *u* klinkt, en de *ae* by de Latynen: en
 Servius heeft elders aangetekent, dat de on-
 de Romeinen in plaats van *marus* en *pauio*
 fchreven *maerius* en *poenio*, gebrukende in
 hunne uitfprake een *oe* voor een *u*. Zie Lipf.
de Pronunt. L. Lat. cap. xi. Perizon. *Annal. v.*
Hiflor. cap. x. p. 438. en Voff. *de Arte Gram.*
Lib. II. cap. iv. Dus is en blyft de AE by
 de Latynen, zowel als de OE, een twe-
 klank, en ik kan de AE in onze Nederduit-
 fche tale ook niet anders aannemen als een
 tweklank, die het zuiver geluit van twee *aa*
 niet kan uitbrengen: en om deze twe *aa* in
raat, *faam*, enz. uit te fpreken, hoeft men
 den

den mont niet ongeſchikt te openen. De reden waarom de *a* de meefte opening van den mont eifcht, is haar helder geluit, dat met een' gefloten mont niet klaar genoeg kan klinken; en dit geluit moet men haar behoortlyk geven, doch niet met ene *e* verdoven noch vermengen. De *e* verlengt geen *a*; ook geen *i* in *bier*, *mier*, *ſier*, *dier*, enz. hier is *ie* een tweklank, waarin men duidelyk het geluit der beide letteren *i* en *e* kan horen: als de *i* moet verlengt worden, gebruiken wy de *y* of lange *i*, gelyk *zyn*, *zyn*; *min*, *myu*; en zie hier een duidelyk onderſcheid in *lydt*, *lyt*; *zyn*, *zjen*; in het eerſte woort hoort men een enkele *i*, in het tweede een lange *y*, in het derde een tweklank van *i* en *e*.

I. I.

De redenen, die de voorgefelde Heer P. H. P. uit de tegenwoordige Hebreeuſche vocalen bybrengt tegen myne ſpellinge met ene klinkletter in *Raden*, *Heren*, *Bomen*, *Maren*, en in de werkwoorden *Leven*, *Horten*, *Sturen*, verzwakken myne bewyzen niet het minſte. Want de vraag is hier niet, of een lange vocaal in de uitprake twe pozen vereiſcht, daat een korte maar ene poze

vof-

vordert, het geen niemand zal tegenſpreken: maar of een lange vocaal, alze vry en onverbindert op zich zelve ſtaat, hierom met twe letteren moet gefchreven worden? en of ene *a*, *e*, *o*, *u*, geen lange vocalen kunnen zyn? zo dit waar is, moſt men in het Latyn ook ſchryven *ſaave*, *amaave*, *doceete*, *noomen*, *ſuumus*, *musus*; en, gelyk men op enige weinige oude penningen vindt, VAARVS, FEELIX. &c. Maar hoe hebben het de Hebreën gemaakt, toen de letters *ו*, *ק* hun voor vocalen dienden? want dat de tegenwoordige Hebreeuſche punten die men onder de conſonanten ſchryft, hunnen oorsprong aan de Maforeten ſchuldige zyn, wort by de meefte en geoeſenſte Taalkundigen nu nauwelyx meer in twyfel getrokken, en daarom kan men hier geen bewys uit nemen. Ik gelove niet, dat zy die letters toen verdubbelt hebben, maar zy hebbenze voor lange en korte vocalen gebruikt naardat de klank en uitſpraak der lettergrepen zulx vereiſchten. Waarom deze tegenwerping uit de Hebreeuſche vocalen genomen niet krachtig genoeg is om my te overreden dat in *ra-den*, *ke-ten*, *bo men*, *mu-ten*, *le-ven*, *bo-ten*, enz. daat de eerſte ſillabe vry en onbelemmert is, meer dan ene vocal of klinkletter vereiſcht wort.

III. 't Waar

I I I

't Waar zekerlyk te wenschen, dat men een middel kon bedenken om het verschil dat 'er onder ons is over de spelsinge, eens eendelyk weg te nemen: elke schryver heeft byna zyne byzondere spelling; ja niemant is noch zich zelven in alles gelyk; het geen in onze boeken en schriften geen kleine misstal is. De enige weg, die 'er myns bedunkens open is, is deze; dat de tegenwoordige Liefhebbers onzer lanttale ene algemene spelling opstellen, die by de besten gevolgt wort, en dat men daarin dan alle overeen quam om die voortaan te gebruiken en slijpt te volgen, hetzy men *Hoof* of *Handel*, of iemant anders tot een voorbeeld name, of uit elk het beste uitkoze. Doch om zo vele hoofden en verschillende zinnen tot dit besluit te brengen, zal ook zyn werk in hebben.

I V.

Het is 'er verre van daan, dat ik den Heere P. H. P. qualyk nemen zoude, dat hy zyne bedenkingen over dit stuk tegen my en anderen heeft ingebragt, gebruikende die zedigheid en bescheidenheit in zyn schryven, die

die zyn Ed. en my, en elk voegt, en waarover ik niet kan nalaten dien Schryver, schoon by my noch onbekent, zynen verdienden lof te geven: zo past het fatsoendelyke menschen, zo past het vooral Christenen te schryven, die in mening of gevoelens mogen verschillen, maar nooit hierom elcandere onheus of met onbescheit bejegenen, zo weinig in 't schryven als in 't spreken: die anders doen, zyn geen antwoort waardig, en hebben 't van my ook niet te verwachten. Wat waar het te wenschen, dat de boeken van vele Geleerde Mannen met deze vuile smetten niet bezoedelt waren, die dikwyls om beuzelingen en verschillen van geen belang elcandere zo bits en onchristelyk te keergaan, dat men het niet als met verontwaardiging lezen kan: een manier van schryven, die ik elk rade te schuiven en te vlieden, en die alleen bequaam is den luister van een schoon boek ganfich te verdoven: die grote Jofef Scaliger waar noch veel groter man, indien zyn styl zo zagt en bescheiden was, als zyne zaken geleert en treffelyk zyn: * dan blinkt

* Summa laus est, mea quidem sententia, qua Clarissimus Petrus Burmannus Illustris ac eruditissimum Ezech. Spanhemium ornata, in Praefatione ante Gruteri corpus Inscriptionum, dum de

blinkt een schrift met vollen glans, als 'er de geleertheit met deftigheit, liefde, en Christelyke bescheidenheit in verzelt gaat; buiten dit mag ik met den Apostel Paulus zeggen, al waar het ook dat wy de talen der menschen en der Engelen spraken, en wisten alle verborgheden en wetenschappen, en wy hebben de liefde niet, zo zyn wy niets.

V.

Dit moet ik hier noch byvoegen, want meer over de spellinge der letteren te schryven verveelt my; de reden waarom ik *Cesar*, *Cicero*, *Cyprus*, *Oceaan*, *cibori*, *ceder*, *celle*, *citer*, *Cyrus*, enz. met een *c*, en niet met een *k* schryve, als *Kesar*, *Kikero*, *Kyprus*, *Okeaan*, *kibori*, *keder*, *kiter*, *Kyrus*, is deze, omdat het ongewone geluit der *k* in deze woorden de meeste oren verveelt, ja die dikwyls onverstaanbaar maakt; gelyk ik daar ondervinding van hebbe in het woort *Kefas*, dat ik hierom liever in het toekomende *Cefas* zal schryven met een *c*, gelyk het in onse Neder-

viro Illustri ait: Quo nemo bodie doctior, nemo humanior in republica litteraria reperitur. Magnum proficso exemplum, eruditus omnibus imitandum!

aerditsche Overzettinge des Bybels staat, Joh. 1. 43. want schoon deze woorden volgens hunnen oorsprong ene *k* vereischen, zo is 'er echter de *c* door het langdurig gebruik onder ons eigen aan geworden, en daarom zo ligt niet te verwerpen.

In *koning*, kan de *g* alleen volstaan; maar dat in *koningryk*, *koninglyk*, *gevangenis*, de uitpraak een *k* vordert, sta ik den voornoemden schryver ten vollen toe; waarom de *g* hier in een *k* dient verwisselt, of dieze beide wil behouden, willen wy een letter min of meer niet bekribbelen: anders mene ik dat men volgens den regel in alle talen gebruikelijk, *quod littera ejusdem organi facit inter se permittantur*, mag schryven, *koninklyk*, *koninklyk*, *gevaankenis*, mag schryven, *koninklyk*, *koninklyk*, *gevaankenis*, *oorspronkelyk*, *jonkbeit*, *jonkeron*, *sprinkbaan*, *vergankelek*; in *zangberg*, *sringader*, *jongeling*, is die verandering onnodig, tenzy het den Dichteren in rym anders te pas come.

HET XIII. HOOFTSTUK.

Aanmerkingen over enige zelfstandige naamwoorden (nomina substant.) en bunne geslachten.

K

I. De

I.

DE Heer D. van Hoogstraten, die in 't opbouwen onzer Moedertale rustig de hand biedt, heeft achter den tweden druk zyner *Aanmerkingen over de Geschieden der Zelfstandige Naamwoorden* onder andere waarnemingen uit de ongedrukte schriften van den Drossart Hooft ook deze vrage voorgesteld:

„ Als een *substantif*, of zelfstandig naam-
 „ woort, achter een ander *substantif* komt
 „ in *casu obliquo*, zal men 't laatste in *eodem*
 „ *casu* stellen, of ongedeclineert laten, ge-
 „ lyk de achterstaande Adjectiva? By exem-
 „ pel, *Hy badt het geleert onder den Prins*,
 „ *enen dapperen oorlogsmán*, of *een dapper oor-*
 „ *logsmán*. Deze vraag blyft hier onbeant-
 „ woort: maar uit enige aantekeningen my door
 den Heer Vollenhove medegegeeft, blykt my
 dat Vondel het beide goetkeurde, waatom
 ik het ook dikwyls beide gebruikt hebbe.
 Nochtans schynt de evenredigheid te vorderen, dat men beide *substantiva* stelle in *casu obliquo*, zo 'er de welluidentheit, niet door benadeelt wort, en schryve: *onder den Prins, enen dapperen oorlogsmán; van Nefor, enen wjzen en eroarenen Raatman; door 't bevel van Cyrus, den eersten stichter der Persiaansche mo-*

NEDERDUITSCHÉ TAAL, 133
monarchie; enz. Dus moet men ook schryven, *van Konstantyn den Groten*; -door *Paus Klemens den elfden*; de *Spreekzen van Salomon*, den *wysen der Koningen*; waarvoor men anders in *casu recto* zegt, *Konstantyn de Grote*; *Paus Klemens de elfde*; *Salomon, de wyfse der Koningen*.

II.

BOOG, *arcus*, wórt by Vondel doorgaans manlyk gebruikt, *met den boog*: doch hierin volgde ik Hooft liever, by wien *boog* of *boge*, want men zegt het beide, vroulyk is: want, *met den boog*; *een pyl uit den boog* *schietten*; *het schynfel van den regenboog*, klinkt my byna zo hart als *den vroz*. Luidt het niet veel zagter en aangenamer? *de boog spannen*; *met de boge schieten*; *myne boge hebbe ik gegeven in de wolven*; *Godt heeft de regenboog gestelt tot een reken zyns verbouts*; enz. Om die zelve welluidentheit gebruike ik *Schoe*, of *Schoen*, ook liever vroulyk dan manlyk; *zyne schoe uitirekken*; *de voet met de schoe*; *op Edom zal ik myne schoe wierpen*: *des boogs* en *des schoens* gelove ik niet, dat iemand in genitivo zou willen zeggen. Hierby stelle ik ook *aalmos*, *blaas*, als *saam*, *inrede*, *kleur*, *eike*, *linde*, *olt* en *zalfoli*, *rei* of *reie*, *spits* en

en *heirspits*, *voorspoet* en *tegenspoet*, *struik*, *waan*, met ydele waan; die alle in het vrouwlyke gellachte beter luiden dan in het manlyke: *den rei*; *den eli*, met den heiligen zalf; luiden niet beter dan den heiligen zalf: *aan de reis gaan*; met *zware eli*; met *belinge zalfoli*, moct men schryven. Wil men in de gellachten der naamwoorden niet op de weluidenheit letten, men zal een zagte en vloeiende taal niet minder bevadielen, dan een aangename muzyk met harde tonen of een valsch geluit. My is meer dan eens voorgekomen, dat *stam* of *stamme*, by onze beste schryvers in het manlyke gellachte gebruikt, de welluidenheit ganschelyk benadeelt, en dat men niet behoorde te schryven *van den stamme Juda*; *ui den stamme Levi*; *uit den stamme van enen boos geboren*; maar *van de stamme Juda*; *uit de stamme Levi*; *uit de stamme van enen boom geboren*; in soemgen, als veel zagter en vloeiender: maar het algemeen gebruik heeft hier, zo 't schynt, de overthant genomen.

I I I.

Als twe of meer zelfstandige Naamwoorden te zamen gevoegt worden om 'er een woort van te maken, behoudt het laatste alleen

leen zyn *gestichte*: *zeeman* en *zeebelt* zyn manlyk, schoon *zee* vr. is: *zeewater* en *zeechump* onzijdig: *vruchboom* is manlyk: *boomvrucht* vr. en *boomgewas* onzijdig: *boekschat* is manlyk, maar *boekkamer* en *boekzaal* vr. hoewel *boek* onzijdig is; want men zegt *het boek*, maar *in mynen boekschat*, en *in zyne boekkamer*; en zo in andere woorden meer: waar *van vrouwen(sch)* nochtans uitgezondert is; want schoon dit woort uit een vrouwlyken manlyk naamwoort is 't zamen gestelt, zo zegt men echter *het vrouwen(sch)*, gelyk de Heer Monendit in zyne Spraakkunst ook heeft aangeteukt, p. 78. Dus kan men *stam* en *boom* ook verenigen, en maken 'er *stamboom* van, dat ongetwyfelt manlyk is: maar als men nu *boom* en *stam*, of *wyngaart* en *stam* te zamen voegt, zal men het dan ook manlyk nemen, en schryven *dit beelt*, zo *beilig* en *ge-eert*, was *gemaakt uit enen ouden verdorden boomstamme*, of *uit enen dikken wyngaartstamme*? Is het niet ongelyk zagter, dit beelt, zo heilig en ge-eert, was *gemaakt uit ene oude verdorde boomstamme*, gelyk het vermaarde beelt van Diane te Efese gesneden was *uit een dikke wyngaartstamme*? zo het hier manlyk moet blyven, liet ik deze 't zamenvoeging liever na, om zulk een hardigheid te schuwen.

I V.

Wygerig kan men aanmerken als 't zamengesteld uit een verkort zelfstandig en een byvoeglyk naamwoord *gerig* naar *wygerig*; gelyk *regeerzuchtig* gekoppelt is uit een verkort werkwoord *regeren*, en *zuchtig*: maar ik zou het voor *Filosoof* nooit gebruiken; doch hebbe dit voorbene aangeteekent, omdat ik het beter cordele dan *Wyger*: hoewel ik voor *wygerig* ook niet sterk pleiten wil, als die op de Duitscheit niet zo vast gezet ben, om alle woorden uit andere talen ontleent, en door het langdurig gebruik by elk verstaanbaar geworden, te willen verbannen: ik behoude *Filosoof*, *tempel*, *crakel*, *kapittel*, zowel als *beminner der wysheit*, *kerk*, *godspraak*, *beoefening*, wordende het eerste by velen beter verstaan dan het laatste.

V.

Naamwoorden die in het enkel getal in *er* en *aar* uitgaan, als *vader*, *broeder*, *berder*, *leeraar*, *redenaar*, *zondaar*, enz. nemen in den nom. accus. en vocat. plur. een *s* aan; *vaders*, *broeders*, *berders*, *leeraars*,

raars, *redenaars*, *zondaars*; doch in den genitiv. dat. en ablat. en; als *der* of *van* of *aan de vaders*, *broeders*, *berders*, *leeraars*, *redenaars*, *zondaars*. Maar deze regel lydt veel uitzondering, en de evenredigheid moet hier wederom voor de weluidetheit dikwyls wyken: want *schippers*, *dragers*, *lopers*, *roepers*, *akkers*, *maaiers*, *verwonderaars*, en meer diergelyke woorden, nemen in genit. dat. en abl. niet gaarne en aan, gelyk *schippers*, *dragers*, *lopers*, *akkers*, *maaiers*, *verwonderaars*: *van zyne verwonderaars*: waarom Vondel ook liever voor *schaapeerders* schryft, dan voor *schaapeerders*: en *meesters*, *sprekers*, *oproermakers*, *koninklyke schepieren*, *kerkers*, *kokers*, *leeren*, in plaats van *meesters*, *sprekers*, *oproermakers*, *koninklyke schepiers*, *kerkers*, *kokers*, *leers*, zou een zeer onaangenaam geluid geven.

V I.

Enige, *sommige*, *etlyke*, worden by verscheide van onze Schryvers zonder onderscheit gebruikt. Maar is *Etlyke* niet by ons van de zelve berekenis als *Aliquot* by de

Latynen? *quod ad numerum refertur*, dat tot een getal behoort, in tegenstelling van enen of enige weinigen: gelyk, *aliquot anni sunt*; daar zyn etlyke jaren verlopen, het is verscheide jaren geleden, dat wy elkander niet gezien hebben: *aliquot epistolae accipi a te uno tempore*; ik hebbe etlyke, dat is, verscheide brieven van u op enen tydfangen: *per aliquot dies*; etlyke dagen achter een: zo is *aliquoties* etlyke malen, etlyke reizen, meer dan eens.

VERVOLG

VAN ENIGE SIERLYKE

SPREEKWIJZEN

EN FRAAIE MANIEREN VAN

UITDRUKKINGEN.

VER-

VERZAMELDE SPREKWIJZEN.

I.

DE Schepper van alles eischt niemant in zynen dienft, als om eens en een met hem geworden, zich zelven met een overvloet van weldaan, niet by druppels, maar by hele stromen, ja teffens een ganfche zee van zaligheid uit te storten in het fchepfel dat hem gehoorzaamt. *Vollenb.*

II

Groot onderscheit is 'er, gelyk een out Leraar wel sprak, tusschen spreken en doen; maar by de menschen, en niet by Godt: Hy spreekt, en het is 'er; hy gebiedt, en het staat 'er. *id.*

III

Eertyts waren de Priesters Godts mont en de levendige stem der wet, Engelen of tolken van den Here der heirscharen. **IV. De**

I V.

De styl van David draaft dan uitermaten hoog en ryft tot aan den hemel toe, als hy mag uitweiden in den lof van zynen Schepper, en hem verheerlyken, dien diuzenden van Engelen nooit volprijzen kunnen.

V.

Daniel legt zo geruft en onverzeert in den leeuwenkuil, als in een kooi vol schapen en lammeren; maar toen 'er zyne nydige vyanden en beschuldigers in wierden geworpen, waren zy nauylx op den gront, of zy waren van de leeuwen al verflonden en met vleesch en been vermorfeld.

V I.

Een zartsieren mag de Kerke zuchten en tranen uitpersen; maar 't zyn niet anders als dampen en uitwazemingen, die ten hemel geslegen aldaar in donders en blixemen veranderen om hem te verbryzelen.
f. Brand.

VII. Schuwt

V I I.

Schuwt de *hovaardy*: ik bidde u schuwtze toch. d' Oorsprong van alle overtreddingen is *hovaardy*, die Lucifer zelf, klaarder dan alle starren uitblinkende met ene eeuwige duisternis heeft verdonkert, en niet alleen enen Engel, maar den oppersten van alle Engelen in enen duivel verandert. *Vond. verzaalt uit Oudester Bernardus.*

V I I I.

De Leeu en de Draak verftrekken twe zinnebeelden van twe hoofdgebreken, *hovaardy* en *nydsheit*. Want de Leeu, der dieren Koning, gemocdigt door zyne krachten, acht uit verwaantheit niemant boven zich zelve; en de nydghheit quetft met hare tong den benyden van verre, gelyk de Draak met het fchieten van zyn vergift zynen vyant van verre quetft. *Vond.*

I X.

Zie hier een recht Machiavels gemoet; een wrede leeu fchuilt in 't loze voffevel, terwyl het boze hart, dat niet als naar moort
en

en bloet dorst, zich onder den schyn van godtsdienflichtigheid verbergt.

X.

Zyn doot wert van zyne onderdanen bitter befchreit: en schoon hy geen manlyk coir naliët, ftrekte hem de roem zynet deugden tot zonen, en zyne dapperheit tot erven, die zolang de zon fchynt niet verfterven zullen. *Bozaart, in 't leven van Keizer Ludouyk den II. Roomf. Monarchy. p. 344.*

X I.

Dit geweld dreigt Godts volk niet te verzwakken of met kracht te dwingen, maar ganfich te verliinden, ja zulx dat 'er teken noch voetftap, gedachtenis noch naam meer van overfchiet. *Voll.*

X I I.

Hy geeft toe, al wat hy kan toegeven, en wykt voor dien magtigen vyant, als een riet voor den stormwint. *id.*

X I I I.

Hadden wy door onze zonden niet verdient,

dient, dat ons goet in vyantlyken roof verkeerde, onze huizen in puinhopen, onze fteden in woefstynen, onze kerken in afgodshuizen, en ons ganfche lant in een Akeldama? *id.*

X I V.

Elk loopt, gelyk het onbefuisde graau gemeenlyk doet, den triomferenden dwingelant te gemoet; elk wenficht hem geluk in zyne heerfchappye: de Groten zelfs ontzien zich niet de hant te kuffen die hunne vryheit verkracht, en hen als flaven aan boeien en ketens legt. *Hooff.*

X V.

Opgeblazen van hart, bars van aanfchyn, was deze Laurens (de Medicis,) droomde overmatige hoogheit, en mindet niet dan een konnkryk. *id.*

X V I.

Ferdinant, in ftede van den jongften avont, zag zich in den opgaanden dageraat enet magtige heerfchappys. *id.*

XVII. Wy

XVII.

Wy volgen hem, maar gelyk een jonge
Askaan zynen vader Eneas volgde, *non passivus
aerquis*, met ongelyke schreden. *Voll.*

XVIII.

Die schone wolk van getuigen, van den
Apostel Hebr. xi. voorgesteld, kan ons noch
dienen als de heldere wolk, die het Israelyti-
sche leger eertyts diende en voorlichtte; ter-
wyl quade voorbeelden van eertyts bedrevene
zonden dat duistere deel der wolke gelyken,
dat de Egiptenaars volgden om elendig in de
rode zee te verdrinken. *id.*

XIX.

My dankt, ik zie den tweden zeeffryt,
gelyk die eerlang voor handen schynt, ruim
zo bloedig als den vorigen; ik hore dunkt
my alrede dat gruwzaam oorlogs onweer op
den noortschen Oceaan opsteken: ik zie den
brant van Godts toren in 't afgryfselyke weer-
licht van het donderende metaal; de Noort-
zee root van bloet, en dryvende vol lyken;
doden en levenden onder een gemengt, ge-
zengt,

zengt, verminkt, verbrandt en verdronken:
en, dat alle gruwzaamheit en rampen te bo-
ven gaat, ik zie duizenden van kinderen die
enen hemelschen Vader aanroepen; maar he-
laas ik zie de ene menigte der broederen in
het gebet roepen en stryden tegens d'andere,
en ik zieze daatlyk, na het storten van zulk
een gebet, met sabels en enterbylen, en
noch vreeslyker moortgeweer woeden, om
elkanders bloet te storten *id.* Dit ziet op den
Engelschen oorlog van het jaar 1665.

XX.

Misschien vreesst gy ook voor de onverbid-
delyke rechtters Minos en Rhadamantus, by
welke noch Lucius, Kraffus, noch Markus
Antonius, noch Demosthenes, die grote
Redenaars, u zullen kunnen verdedigen. Gy
zult daar zelf in een zeer grote vergadering
uwe eige zaak moeten bepleiten. *Vertaalt uit
Cicero, Tuscul. Quaest. L. 1.* Zo hebben de Hei-
denen ook van nature geweten 't geen de A-
postel aan de Romeinen schryft, kap. xiv. 12.
*Zo dan, een segelyk van ons zal Gode tegen-
schap moeten geven.*

L

Hier

Hier meene ik deze Aanleiding ge-eindigt te hebben : maar ter goeder ure valt my iet in handen , dat ik onze jonge Kerkredenen , en die zich tot dezen heiligen dienst bequaam maken , moet mededelen , om hen ten volen te overtuigen , hoe nut en nodig hun de kennis en behoortlyke oefening hunner Moedersprake is ; 't is in het Latyn geschreven door den zeer geleerden Heer *Anthonius Perizonius* , (eertyts Professor in de heilige Godtgeleertheit in myne geboortestad Deventer , vader van den tegenwoordigen vermaarden Professor Jakobus Perizonius) in *utilissimo Tractatu de Ratione Studii Theologici* , cap. vi. pag. 68. *§ segg.*

„ **P** Rinsquam vero id aggredior , de lingua Theologo vernacula cultura nihil praemittendum. Hujus autem nomine intelligo non modo linguam proprie vernaculam , cujus cognitionem usumque mortales cum materno lacte a teneris hauriunt , sed & quamlibet aliam , quam Theologiae studiosus longo usu atque exercitio „ ita

149
„ ita familiarem sibi fecit , ut in ea populum Christianum absque negotio docere possit. Verbo , illa lingua Theologo excolenda est , in qua homines sibi commissos instruere constituit. Quam , quia plurimum vernacula est , ideo sic appellandam censui.

„ Eam vero Theologiae studiosis non exigua diligentia excolendam esse inde liquet , quod plerique in illa suum munus obire debeant. Quod ut dextrè & feliciter faciant , imprimis necessarium est , ut illius linguae , qua eos uti oportet , insigniter petiti sint. Neminem fugit , quantum dicentis ornamentum sit , quantumque ad persuadendos & commovendos Auditores faciat , si orator conceptus suos nervosa ac perspicua oratione prompte , copiose , & cum gratia proponat. Quo sine linguam , qua in dicendo utitur , ad unguem caetera debet. „ Atque ea causa & Theologos , quibus illius finis praecipue praefixus est , culturam linguae familiaris non decet negligere. Quin illi , si recte sibi & Ecclesiae consultum videntur , tanto studio perdiscendae tamdiu incumbent , donec non solum in ea verborum copiam consequantur , verum etiam illius univervae naturam , proprietates omnnesque sales & elegantias accuratissime „ in-

» intelligant. Ita enim de re qualibet appo-
 » sitis verbis loqui, & mandato munere cum
 » laude, gratia, successuque bono (si ca-
 » tera non desint) desungi poterunt. Ne-
 » glecto contra linguæ vernaculæ studio,
 » fieri non potest, quin maximos omnium
 » laborum fructus, quos jure suo pote-
 » rant expectare, propriæ socordiaz viti-
 » o amittant.

» Neque vero isthæc commemoratio su-
 » pervacua videri debet, quando experien-
 » tia constat, quod multorum turpissima
 » negligentia, etiam hic, admonitionem
 » jamdudum fecerit necessariam. Scilicet
 » hoc est vulgi judicium, ad illam lin-
 » guam, qua usque ab infantia tota vita
 » sumus usi, nullum requiri studium. Sed
 » quantum ille error sit, quis non videt?
 » Nunquid enim stultos fuisse putabimus
 » doctissimos Viros, Veteres inquam Græ-
 » cos & Romanos Scriptores, qui in expo-
 » niendo familiari sermone tantum, quod con-
 » stat, studii posuere? Num inaniter labo-
 » rarunt, quod in excolenda lingua verna-
 » cula omnem ætatem contriverunt, & in ea
 » plerique ediderunt egregia illa eruditionis
 » antiquæ monumenta, in quibus eloquen-
 » tia & sapientia certant, quæque doctos
 » sectores in admirationem rapiunt, & au-
 » tho-

» thoribus suis immortalẽm laudem pepere-
 » re? At si veteres hoc studium recte impen-
 » derunt, si ea ratione, quod negari nequit,
 » tantam sunt adepti gloriam, quid hodie
 » illius sermonis cultura negligitur, quo inde
 » a prima pueritia sumus usi? Et certe hic
 » labor omnibus illis, qui aliquantum supra
 » vulgus eminere cupiunt & utilis & necellia-
 » rius est. Equidem fateor, & simplicissi-
 » mum vulgus sola consuetudine longoque
 » usu id consequi, ut alter alteri suas cogi-
 » tationes utcumque patefacere possit. Ita-
 » que tolerabilem vernaculi sermonis usum,
 » quantum ad vitæ & conversationis necessi-
 » tatem attrinet, absque omni cura & labore
 » acquiri posse, non invitus agnosco. At
 » ut in lingua vernacula ornate, copiose &
 » prudenter loquaris, ut conceptus tuos ex-
 » pedire, proprie atque eleganter explices,
 » denique ut bene dicas & accurate, cum
 » gratia atque efficacia doceas, auditorem
 » que moveas, exercitio ac studio minime
 » vulgari opus esse ajo.

» Proinde sapiunt & laudem merentur
 » Galli, alique populi, qui linguis suis po-
 » liendis magna diligentia incumbunt. Quan-
 » quam quid opus est peregrina exempla
 » afferre, cum gentilia non desint? Ecquis
 » enim ignorat, quod & Germani Germa-
 » nicam,

„nicam, & Belgæ Belgicam linguam ingen-
 „ti studio nec minori successu jam pridem
 „excoiere intrinsevit? Quo indignus est,
 „sicubi Theologi inepta & horrida oratione
 „in rebus Divinis exponendis utantur.
 „Maxime si non inter agrestes, sed in urbi-
 „bus, inter homines elegantes ac poliros
 „pro muneris ac vocationis suæ ratione
 „verba facere tenentur.
 „Ubi non illud accuso, quod plurimi ab-
 „que ulla necessitate sermoni venaculo Lati-
 „nas, Gallicas aliasque peregrinas voces ac
 „phrases admiscunt, perinde ac si oratio Bar-
 „baris verbis & loquendi modis tessellata
 „dicenti ornamento esset. Magnum qui-
 „dem hoc vitium est, cum linguæ, qua-
 „rum vitiorum in simplici puritate consistit,
 „eiusmodi mixtura contaminantur. Unde
 „& Horatius Lib. 1. Sat. 10. v. 29, 30. nec
 „immerito, illos ridet, qui

- - - - - patriis intermiscere petita
 Verba foris maluit, Canisps more bilinguis.

„ Adde quod Linguæ Germanicæ Belgicæ-
 „que ea est amplitudo & elegantia, ut nul-
 „li, ne Græcæ quidem, multum concedant.
 „Adco ut nulli fere quicquam in mentem
 „venire possit, quod non in hisce etiam satis
 „commode ac venuste (si modo studium ac-
 „cedat)

153
 „cedat) queas exprimere. Quocirca Ger-
 „mani & Belgæ in suam linguam sunt inju-
 „rii, quodcumque illi peregrina admiscunt.
 „Id enim faciunt aut contemptu & fastidio
 „patrii sermonis, aut perverso iudicio,
 „quasi tam inops esset, ut ad exprimendos
 „suos conceptus absque externo minime
 „sufficeret auxilio. Qui ergo has linguas ita
 „corrumpunt, ut nullam fere periodum sine
 „mixtura peregrini sermonis efferre susti-
 „neant, multum peccant, idque agere vi-
 „dentur, ut non tam cives, quam Barbari
 „aut Semibarbari in patria queant haberi.
 „Sed omitto hoc vitium, quando illud ho-
 „diernis moribus excusari constat.
 „Verum id inexcusabile est, cum Theo-
 „logi venacule docentis oratio non modo
 „nullam urbanitatem, nullos sales, nul-
 „lam elegantiam, nullum studium redo-
 „let, sed & barbarismis & solæcismis sca-
 „ret, & a sordido corruptoque sermonis
 „genere, quo fex infimæ plebis uti solet,
 „transversum digitum non discedit. Ita
 „enim & muneri suo non faciet satis, &
 „sua culpa in magnum contemptum incur-
 „ret, tanquam homo ignavissimus, & qui
 „nihil sciat, nihilque scire laboret. Et cer-
 „te turpissima negligentia est, quæ se hic
 „ostendit. Nam quid illum curare credas,

L 4 „ cu-

48

40

W

„ 1 Cor. II. 1. quam qui sedantur, absque
 „ dubio accedunt iis, quos Apostoli dicunt
 „ *ὑπέρογκα μεταϊότητος λαλεῖν πραγμάτων εν-
 „ νιαταιν λογι.* 2. Pet. II. 18. Jud. V. 16.
 „ Rursus agnolco gravissime a Theologo pec-
 „ cari, si rhetoricum artificium unicum rei
 „ bene gerendæ præsidium putet, eique
 „ omnem ministerii sui fructum adscribat,
 „ quem a cooperante Spiritus S. virtute
 „ pendere in confesso est. Hinc non ob-
 „ scure demonstrat Apostolus, inanem reddi
 „ crucem Christi, si quis ejusmodi eruditam
 „ eloquentiam affectet, eique, non Evan-
 „ gelio, laudem omnem attribuat. *ὅτι ἐν
 „ σοφία λόγος, ἵνα μὴ κενωθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ,
 „ non in sapientia oratoria, ne crux Christi
 „ reddatur inanis.* 1. Cor. I. 17. Et alibi
 „ suum ministerium peractum esse dicit *ὅτι
 „ ἐν πεθοῖς ἢ διδακτοῖς ἀνθρώπων σοφίας λό-
 „ γοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνά-
 „ μεως, καὶ in persuasione ἔς ἐκείνους huma-
 „ να sapientie verbis, sed in demonstratione
 „ spiritus & virtutis divinæ, quæ se in con-
 „ vincendis & superandis hominum animis
 „ exetuerit. Idque totum eo sine divinitus
 „ ita geri docet, ut credentium fides non ho-
 „ minum sapientie, sed Dei virtuti adscribe-
 „ retur. 1 Cor. II. 4, 5, 13.
 „ Ergo etiam in hanc partem peccatur;
 „ at;*

49

„ at, ni fallor, & rarius & excusatus. Præ-
 „ stat enim nimium, quam nullum studium
 „ vernaculo sermoni excolendo impendere.
 „ Et quemadmodum illa præcipua & maxi-
 „ ma docentis Theologi cura esse debet, ut
 „ res ipsa quas proponit, cum regula fidei
 „ conformes & ad Ecclesiæ adificationem uri-
 „ les inventiantur: ita cum verborum ac li-
 „ guæ culturam penitus negligere non de-
 „ cet. Ut illud ante omnia & primario fa-
 „ ciendum, sic istud non est plane omitten-
 „ dum. Nam & hoc ad commendationem
 „ Mosi referitur, quod *insuavis sit omni
 „ sapientia Aegyptiorum, ἔς in dictis ac factis
 „ potens fuerit.* Act. VII. 22. Similiter Apo-
 „ los inprimis ab eo laudatur, quod fuerit
 „ *ἀνὴρ λόγιος, vir doctus ἔς disertus ac in scri-
 „ pturis potens, qui accurate ἔς cum parvobis
 „ locutus sit ac docuerit, Ἰουδαίους magna effica-
 „ cia convicerit, eaque se Ecclesiam Dei mul-
 „ tum adjuverit.* Act. XVIII. 24. & seqq. Un-
 „ de liquet eloquentiæ vernaculæ mediocri-
 „ studium non modo licitum, sed & necessa-
 „ rium esse Theologo, quando illi cum
 „ sancto Evangelio, quo par est modo,
 „ conjuncta, ad confirmandum & profe-
 „ rendum Christi regnum tantum ponde-
 „ ris inest, atque efficaciam, sicubi divina
 „ be-

25

80

15

10

5

» *benedictio accesserit.* Sed de lingua ver-
» *naculæ cultura satis dictum.*

De vertaling van deze geleerde en deftige
redeneringe achte ik niet nodig, omdatze
eigentlyk geschreven is voor die het Latyn
zowel als het Duitsch verstaan; doch ik ben
verzekert, dat het niemant zich beklagen zal,
zo hy deze nutte lessen gehoor geeft, die
men zonder zich zelven en zynen dienst te
benadelen niet wel verzuimen kan.

E I N D E.